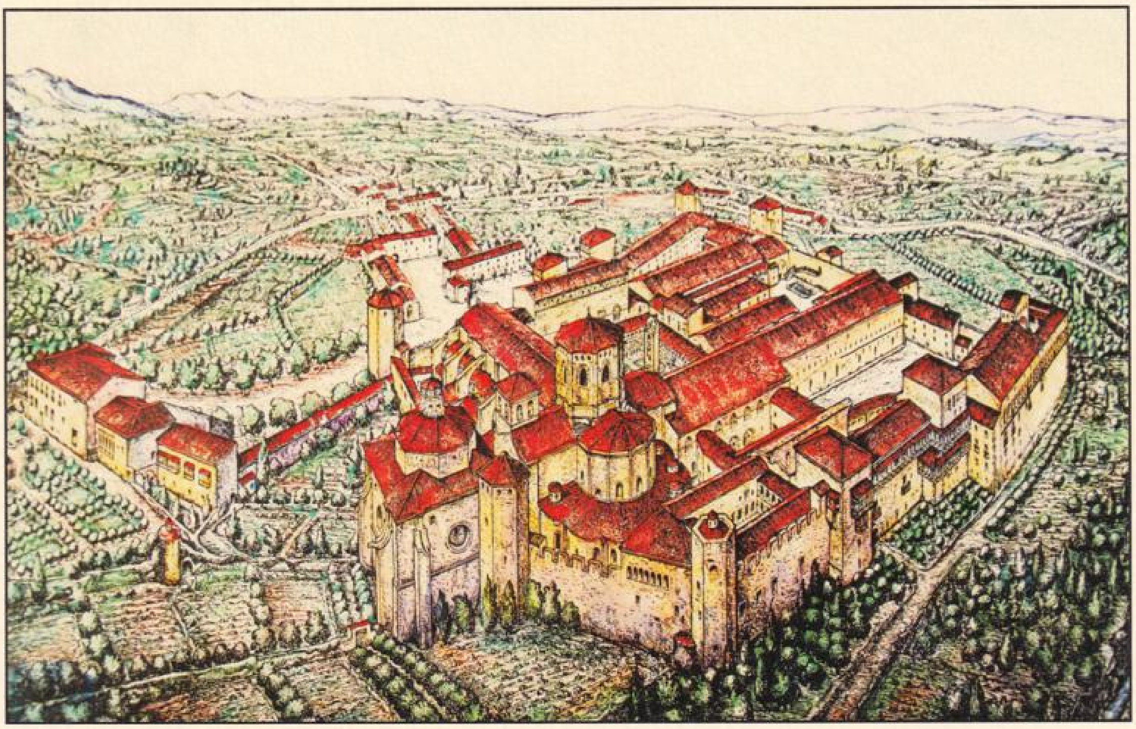

ESTUDIS

FRANCESC COSTA
Els Rumeu, indians de Mataró

JOAQUIM LLOVET
El mataroní Joan Baptista Balansó, patró del pinc Sant Antoni de Pàdua contra una galiota pirata algerina, l'agost de 1757

CONXI DURO
Els inicis de la fotografia a Mataró

JORDI MALÉ
La Casa Patuel de Mataró i el teatre

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/116

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2016

FULLS/116

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2016

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

ELS RUMEU, INDIANS DE MATARÓ
Francesc Costa 6

EL MATARONÍ JOAN BAPTISTA BALANSÓ, PATRÓ DEL PINC *SANT ANTONI DE PÀDUA* CONTRA UNA GALIOTA PIRATA ALGERINA, L'AGOST DE 1757
Joaquim Llovet 11

ELS INICIS DE LA FOTOGRAFIA A MATARÓ
Conxi Duro 15

LA CASA PATUEL DE MATARÓ I EL TEATRE
Jordi Malé 28

- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 39

Portada: Dibuix del Monestir de Poblet realitzat per Marià Ribas. Làmina que pertany a l'obra *Poblet en 1830. Representació dels monuments de l'Històric Monestir destruïts al segle XIX*. Edició d'Antoni Marfà. Impremta Minerva, 1935. Dibuixos de Marià Ribas i textos d'Eduard Toda.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de Ajuntament de Mataró

Amb el suport de Institut Ramon Muntaner
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

EDITORIAL

COINCIDIM

El Museu Arxiu i la família Balanzó s'han posat d'acord a organitzar un acte conjunt per commemorar el 70è aniversari de la nostra institució i el IV centenari de l'arribada del primer Balanzó a Mataró.

La primera commemoració ens situa al febrer de 1946, any en què, sota l'impuls de l'arxiver Lluís Ferrer i Clariana, es va fundar el Museu Arxiu, per gestionar el patrimoni artístic i documental de la parròquia de Santa Maria. Amb la mort de Ferrer ocorreguda l'any 1970 i després d'un període de pausa, Manel Salicrú i Rafael Soler encapçalaren la represa en temps d'obertura política i eclesial. Envoltats d'un equip de col·laboradors entusiastes, van afermar el Museu Arxiu com al que és avui, ben entrat el segle XXI: un equipament cultural de referència al servei de la ciutat.

Per a la segona commemoració cal recular fins al gener de 1617, quan Pere Balansó (durant uns 200 anys el cognom era escrit com a Balansó o Balanço) es va casar amb Caterina Casals, donzella de Mataró. Pere havia nascut al sud de França a finals del segle XVI, va arribar a Catalunya als inicis del XVII i a Mataró l'any 1615. Els descendents d'aquest primer Balanzó van conformar una rellevant nissaga de catorze generacions vinculades a Mataró. Ara, un grup de familiars presenta el llibre *Balanzó. Història d'una nissaga. IV centenari dels Balanzó a Catalunya*.

El que uneix ambdues celebracions és que aquesta obra s'ha pogut elaborar gràcies a la tasca de preservació, estudi i difusió de la documentació que conserva la nostra institució i, en especial, gràcies a l'aportació del treball que durant molts anys ha realitzat el degà del nostre equip, el senyor Lluís Adan i Ferrer. Ell ha estat un incansable estudiós de desenes de genealogies mataronines com la del cognom Balanzó; ha estat sempre servicial i a plena disposició, des de fa més de quaranta anys, posant el seu saber a l'abast de multitud de persones que s'han acostat i s'acosten a l'arxiu.

Els Balanzó celebren 400 anys i presenten llibre. El Museu Arxiu en celebra 70 i presenta aquests *Fulls* 116 amb articles de temàtica inèdita, un dels quals, signat per Joaquim Llovet, està dedicat al combat naval que donà fama a Joan Baptista Balansó. Coincidim en l'agraïment i la felicitació mútua. Tenim motius per coincidir, també, a retre homenatge a Lluís Adan, un referent per a la història local, un d'aquests homes que fan poca remor i molta feina.

ACTUALITAT

DIA INTERNACIONAL DELS MUSEUS

Dimecres dia 18 de maig, va tenir lloc, a Can Serra, un dels actes per commemorar el Dia Internacional dels Museus 2016: una conferència de Joan García Targa, doctor en història i arqueologia, amb el títol "El sexe a l'antiguitat: de la prehistòria a la cultura romana". El Museu Arxiu de Santa Maria organitzà aquest acte conjuntament amb el Museu de Mataró.

PORTES OBERTES A L'ARXIU

Cada any, entorn del dia 9 de juny, els arxius de tot el món celebren el Dia Internacional dels Arxius, commemorant la creació del Consell Internacional dels Arxius de la UNESCO el 1948. El Museu Arxiu de Santa Maria s'afegí a aquesta diada programant una tarda de Portes Obertes a la seu de l'arxiu de la institució, la casa de cós del carrer de Beata Maria 3, la tarda del dissabte 11 de juny.

Més de 60 persones van visitar l'Arxiu. Van tenir l'oportunitat de conèixer totes les estances que custodien uns fons arxivístics molt importants per a l'estudi de la història de la ciutat. Es van poder recórrer els següents espais: la sala d'actes i exposicions, la sala de consulta, la biblioteca, la sala de fons fotogràfics, el dipòsit principal de l'arxiu parroquial i dels fons patrimonials, la sala de partitures, goigs i numismàtica, i la sala dedicada al recull de documents d'entitats, institucions i associacions de Mataró. En totes les sales hi havia mostres de documents originals. La tarda de Portes Obertes va servir també per presentar el número 115 de la revista *Fulls*.

ACTE DE RECONEIXEMENT A JOSEP MARIA FERRER I GIBERT

El Museu Arxiu va col·laborar en l'acte de record a Josep Maria Ferrer i Gibert (1932-2013) que va tenir lloc el dilluns dia 11 de juliol a Can Marfà. Ferrer va ser una persona profundament implicada en la vida cultural i associativa de la nostra ciutat. Des de la seva participació com a secretari de l'Associació d'Antics Alumnes de Santa Anna a les primeres juntes de la llavors Delegació d'Òmnium Cultural com a tresorer passant també per les Aules Sènior. Va ser un dels fundadors del Club Jaume Llavina, d'on va ser l'únic secretari, i ànima durant molts anys de la Fundació Jaume Vilaseca, dedicada a la constitució a Mataró d'un Museu del Gènere de Punt.

L'acte va ser organitzat per una comissió formada per les entitats de les quals Ferrer va ser membre actiu o hi va col·laborar, amb el suport institucional de l'Ajuntament de Mataró. Es presentà el llibre *Josep M. Ferrer: al servei de les persones, la ciutat i el país*, amb una biografia escrita per Manuel Cusachs i el recull dels seus articles sobre indústries tèxtils mataronines, publicats al Butlletí de la Fundació Jaume Vilaseca. Al final de l'acte va actuar la Coral La Perla de L'Havana.

INAUGURACIÓ DE LA RESTAURACIÓ DE LA CAPELLA DELS DOLORS

Dimecres 20 de juliol, es va inaugurar la restauració de la capella del Dolors. L'acte va estar presidit per Mn. Joan Josep Omella, arquebisbe de Barcelona, per Mireia Ruiz, consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, i pel senyor David Bote, alcalde de Mataró. En acabar l'acte protocol·lari dels parlaments i un breu concert d'un duet de corda barroca, tothom va poder entrar a visitar la capella i la sagristia, i contemplar l'obra pictòrica restaurada. La sala de juntes i la cripta no es van poder visitar perquè, per problemes tècnics, les actuacions en aquests dos espais no estan encara acabades.

CONVOCATÒRIA DE LA *XXXIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la XXXIII Sessió d'Estudis Mataronins, prevista per al dissabte 19 de novembre de 2016.

Es convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè hi puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser estudis inèdits i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. En cas que el nombre total de comunicacions sigui elevat, a criteri de l'organització es podrà limitar a una de sola per participant.

Els textos s'hauran de presentar en format electrònic (Microsoft Word), amb una extensió màxima de 30 pàgines, de 2.500 caràcters amb espais inclosos cadascuna (=un total de 75.000 caràcters amb espais inclosos com a màxim), lletra Times New Roman mida 12 i interlineat 1,5. D'aquestes 30 pàgines, un màxim de 10 podran contenir imatges i quadres. Les imatges i els quadres hauran de tenir bona resolució i cadascun constituirà un arxiu individual, en format jpg o tif, que s'enviarà a part de l'arxiu en Word del text. La comunicació completa s'editarà en format digital.

Juntament amb la comunicació completa, caldrà presentar-ne un resum amb una extensió màxima de 3 pàgines de 2.500 caràcters amb espais inclosos cadascuna (=un total de 7.500 caràcters amb espais inclosos com a màxim), lletra Times New Roman mida 12 i interlineat 1,5. D'aquestes 3 pàgines, com a màxim una podrà contenir alguna imatge o quadre, en format jpg o tif, que s'enviarà a part del text de l'arxiu en Word del text. Aquest resum és el que, posteriorment, s'editarà en format de paper.

En l'acte de la sessió es disposarà de 10 minuts per presentar la comunicació i permetre, així, el debat posterior. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 4 de novembre de 2016. Es podran trametre per correu electrònic a l'adreça: enricsubina@yahoo.es. També es podran enviar, en algun suport informàtic (disc, llapis), per correu postal al MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c. Beata Maria, 3, 08301 Mataró; o bé es podran lliurar personalment, igualment en suport informàtic, al Museu Arxiu (dijous i divendres de 6 a 8,30 h del vespre).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró, tindrà cura de l'edició digital de les comunicacions i l'edició en paper dels seus resums.

TAULA RODONA SOBRE LA MISSA DE LES SANTES I RECONEIXEMENT A MIQUEL ROVIRA I CASTELLÀ

El dijous 21 de juliol, el Museu Arxiu va organitzar una taula rodona sobre la música de la Missa de les Santes en tant que patrimoni col·lectiu. Va comptar amb la intervenció de Francesc Cortès, director de la Missa de les Santes d'enguany; Xavier Puig, director de les Completes de Cervera; Montserrat Martorell, contralt que hi participà durant 20 anys com a solista, i Ivó Oller, professor de l'EMMM i músic de la Missa de les Santes.

En el transcurs de l'acte, es va fer un reconeixement a Miquel Rovira i Castellà, recentment traspassat. Rovira va ser cantaire de la Missa de les Santes, cap de la corda dels baixos durant molts anys, col·laborador de Jordi Arenas en la renovació de la Missa i gran transcriptor de les particel·les.

Fotografies Joan Turà

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Xavier Ubach i Linares ha fet donació al Museu Arxiu d'uns materials documentals que conformen el seu propi currículum professional i artístic, en els àmbits del teatre, el cinema, la ràdio, la televisió i l'art pictòric. Especial interès té tota la part de la seva trajectòria vinculada a Mataró, la seva ciutat. Retalls de premsa, programes, catàlegs i fotografies conformen el conjunt de més d'una vintena d'àlbums. En donem les gràcies públicament.

El Museu Arxiu agraeix a Abili Cañigueral, als descendents de Pere Busquets, a la família Dresaire i a Mn. Josep Colomer l'aportació de llibres. A Josep Maria Clariana, la donació de 9 fotografies d'actes religiosos dels anys 50 del segle XX. I a la família Solà el lliurament de documentació de l'activitat a Mataró de l'Oració Eucarística Nocturna.

1716-2016. TERCER CENTENARI DE LA MORT DE L'ABAT DORDA. 1935. RECONEIXEMENT I CAMPANYA *MATARÓ A POBLET*

RECONEIXEMENT A MATARÓ

Pel mes de desembre d'aquest 2016 es compleixen els 300 anys de la mort del mataroní Francesc Dorda, que fou abat de Poblet, bisbe de Solsona i ministre de l'Arxiduc d'Àustria Carles III. Acabada la Guerra de Successió, patí la destitució com a bisbe i va ser desterrat per decisió del rei borbó Felip V. Acabà els seus dies, com a senzill monjo, a Poblet on és enterrat en un sarcòfag a l'antiga capella de Santa Tecla que ell mateix havia fet construir.

Per les festes de les Santes de l'any 1935, per tant en temps de la II República, Mataró rescata l'abat Dorda de l'oblit de decennis i fa pública la importància de la seva trajectòria, tot proclamant-lo fill predilecte de la ciutat i col·locant el seu retrat a la Galeria de Mataronins Il·lustres. La idea sorgeix de Marià Ribas i Bertran (1902-1996), que aleshores està treballant al monestir de Poblet com a historiador i arqueòleg.

Al *Diari de Mataró* del 27 de maig, Ribas publica un escrit titulat «Per la Galeria de Mataronins Il·lustres». Proposa que un retrat de l'abat hi sigui col·locat i que aquest fet serveixi d'argumentari perquè la seva ciutat natal li reti els honors que es mereix. També fa esment dels fets ocorreguts al Monestir arran de la desamortització de l'any 1835 i destaca que l'única sepultura que no es va profanar a Poblet en aquell moment va ser la de l'abat mataroní. Apunta que d'aquesta manera Mataró pot adherir-se a la commemoració del centenari de la destrucció de Poblet.

El mateix any, editat pel Patronat del Monestir que presideix Eduard Toda i Güell, es publica una carpeta de làmines aquarel·lades titulada *Vistes de Poblet en 1830*. Els dibuixos del Poblet desaparegut són de Marià Ribas. Aquestes paraules de Toda donen idea de quina va ser l'aportació del nostre compatrici Marià Ribas: «Ens ajudà la fortuna en la troballa d'un jove artista, dibuixant de mèrit, home constant i despert, tot indicat per a complir aquesta tasca. És el senyor don Marian Ribas, de Mataró, ben conegut per vàries publicacions portant son nom. Amb tota la paciència volguda anà prenent mides, apuntacions, dibuixos dels més petits elements de cada construcció, i així aconseguí refer una vintena d'edificis pobletans, traduint-los en làmines aquarel·lades».

L'Ajuntament de Mataró entoma la proposta explícita de Marià Ribas i en la sessió plenària del dia 17 de juliol de 1935 aprova nomenar l'abat Francesc Dorda fill predilecte de la ciutat, encarregant al reconegut artista local Rafael Estrany que faci un retrat a l'oli per a la Galeria de Mataronins Il·lustres. La sessió d'homenatge i nomenament honorífic té lloc el diumenge 28 de juliol. Obre l'acte l'alcalde de la ciutat Josep M. Fradera i Pujol, el tanca el conseller de Governació de la Generalitat Lluís Jover i Nonell. Entremig, parlaments de Marià Ribas i Mn. Josep Palomer.

Acte de col·locació del retrat de l'abat Dorda al saló de sessions de l'Ajuntament 28 de juliol de 1935.

Autor: Santiago Carreras i Oliver. Extret de *Fotografia S. Carreras. Mataró 1923-1982.* p. 160.

MATARÓ A POBLET

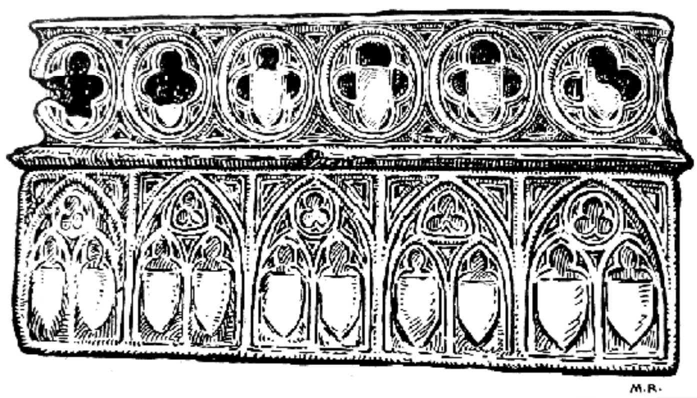
Dibuix de Marià Ribas i Bertran del sarcòfag de l'abat Dorda al monestir de Poblet. *Pensament Marià*, 24 VII 1935.

Amb aquest titular, el *Diari de Mataró* del 19 d'agost de 1935 llença la sorprenent proposta de completar l'homenatge. Planteja lliurar al monestir de Poblet un nou retrat de l'abat Dorda que s'encarregarà de pintar el mateix Rafael Estrany, obrir una subscripció popular per sufragar-ne el cost i «organitzar una caravana d'autos per assistir a la solemne festa que tindrà lloc a Poblet amb motiu de l'ofrena».

A partir d'aquí, el *Diari de Mataró* va informant als seus lectors de la marxa del projecte, avança el programa d'actes de la festa a Poblet, que serà el 13 d'octubre, i publica fins a nou llistes de subscripcions, la suma total de les quals puja a les 910 pessetes. L'exemplar de l'11 d'octubre informa de l'expedició amb alguns avisos per als assistents i fa saber, també, que el retrat de l'abat Dorda «demà al migdia quedarà exposat a la sala d'exposicions de la casa Domènech, de la Riera».

El diumenge 13 d'octubre, de bon matí, més d'un centenar de mataronins viatgen en tres autocars, amb taxi o cotxes particulars per participar en els actes previstos. La crònica de l'endemà publicada al diari local informa fil per randa de l'expedició «Mataró a Poblet» apuntant que els actes «revestiren una gran solemnitat i foren viscuts en mig d'un entusiasme sincer» i que «la presència de les autoritats civils i eclesiàstiques donà més relleu a la Diada».

Al matí, a la capella de Santa Tecla, el sarcòfag de l'abat Dorda, adossat a una paret, està voltat d'un drap negre i al bell mig presenta l'escut abacial; als seus peus, la redacció del *Diari de Mataró* hi diposita una corona de flors i el Patronat de Poblet, una altra de clavells vermells. L'arxiprest de Santa Maria, Josep Samsó, oficia la missa i el prevere Joaquim Masdexexart fa el sermó. El bisbe de Solsona, Vicenç Comelles, presideix la solemne absolta.

A la tarda, té lloc l'acte d'homenatge a la Sala capitular del Monestir, amb el lliurament del retrat al Patronat de Poblet. S'encarrega del discurs d'oferiment Marçal Trilla, director del *Diari de Mataró*. Parlaments de l'alcalde de Mataró, el conseller de Governació, el bisbe de Solsona i del president del Patronat de Poblet. Davant d'ells i damunt una tauleta, hi figuraven els dos llibres escrits i manuscrits per l'il·lustre abat Dorda. Acabat l'acte, Marià Ribas va oferir als assistents mataronins una ràpida visita a les dependències del Monestir.

LA TOMBA I EL RETRAT

Deu mesos després de la visita que acabem d'esmentar, esclatava la Guerra Civil (1936-1939) i el Monestir tornava a quedar a mercè de la seva sort. Foren saquejades les tombes dels monarques. Acabat el conflicte, es reprengué la vida monàstica. No es tenia constància de si la tomba de l'Abat havia o no havia estat profanada. Per aquest motiu, l'any 1946, en presència del prior pare Giovanni Rosarini, fou oberta la tomba de l'abat Dorda i es comprovà que les restes encara hi romanien. Desgraciadament, hom no aixecà cap acta ni resta cap document probatori.

Obviant aquest oblit, el dissabte 17 de setembre de 1977, a les 10,15 h del matí, es procedí, amb l'expressa autorització de l'Abat i el seu Consell, a obrir novament la tomba i es confirmà la presència de les restes. Avui la tomba de l'abat Francesc Dorda segueix a l'antiga capella de Santa Tecla, sense cap ornamentació, sense cap rètol ni informació per als pelegrins que visiten el monestir de Poblet.

El retrat de l'Abat mataroní, donació de la seva ciutat i obra de l'artista Rafael Estrany, es troba en el que hom anomena actualment «les sales gòtiques», on abans de l'exclaustració hi havia l'arxiu del Monestir. Aquestes sales es troben al costat del dormitori gran i sobre la sala capitular.

Manuel Cusachs i Corredor

Francesc Costa documenta la trajectòria ascendent dels Rumeu. A mitjan segle XVIII, el descendent d'una nissaga Rumeu de traginers i ferrers de Girona es trasllada a Mataró. Els dos fills d'aquest Rumeu s'instal·len a Cuba per treballar del que saben fer: curar animals i ferrar cavalls. Passats els anys, els grans resultats econòmics del negoci americà els permetrà tornar a casa, invertir i acumular un patrimoni ingent. Els seus successors són persones de rellevància social i política que fins i tot obtenen títols nobiliaris, un dels quals és el títol de baró de Viver.

Els Rumeu són uns dels indians més importants, fins ara desconeguts, de la ciutat de Mataró.

ELS RUMEU, INDIANS DE MATARÓ

Estirat al llit, a la casa de la plaça de Santa Anna de Mataró, en Manuel Rumeu fa cridar el notari perquè està molt malalt, i dicta la seva última voluntat perquè, les mans, ja no les pot fer servir. En les poques setmanes que li queden de vida recorda el seu avi, que era traginer i treballava als entorns de Girona. I al seu pare Josep, que va néixer en una vila de l'Empordà i va venir a Mataró a ferrar cavalls. I la mala sort, que quan ell tenia catorze anys el pare va morir, i tot va canviar.

Manuel i el seu germà Josep varen sentir que enllà de l'oceà deien que la gent es feia d'or, i s'ho varen creure. En Josep agafa el barco, arriba a l'Havana els anys finals del s.XVIII, i es posa a treballar, a ferrar cavalls, també. Tenia ofici i bones mans i amb pocs anys obre botiga i no para de fer negoci. I en Manuel cap a Cuba a ajudar-lo, i també altres mataronins que escolten les seves propostes de feina ben pagada. Molts havien fet la ruta oceà enllà i havien tornat amb les mans buides, però per als Rumeu el miratge es va fer realitat i es varen fer d'or.

MANUEL RUMEU

A inicis del s.XVIII, a diversos llogarrets de l'Empordà hi ha nissagues del gentilici Rumeu. Però la família que anem a seguir la trobarem a la població de Vidreres, a la comarca de la Selva, tot i que aviat passen a residir a l'entorn de Girona i a diversos poblets empordanesos.

El primer que coneixem és Manuel Rumeu, nascut a Vidreres cap a l'any 1710. Quan es casa el 1735 amb Sabina Cos era traginer, i en el document de les noces explica que havia nascut a Vidreres i residia a Pont Major. Sabina era nascuda a Montagut i resident a Vilopriu. El període 1737-1742, els trobem establerts a Girona perquè bategen diversos fills a l'església de Sant Feliu: Marta (1737), Narcisa (1740), Manuel (1742), Josep (1745). Quan es casa la seva filla Marta, l'any 1762, Manuel consta com nascut a Pont Major, però sembla un error fruit d'una confusió. L'any 1773 un document explica que era negociant i exercia l'ofici a Girona.

JOSEP RUMEU COS

Josep Rumeu Cos és batejat a l'església de Sant Feliu de Girona l'any 1745. Un document de 1773 diu que és de Girona i un altre del mateix any diu que és de Celrà, vila molt propera. Es casa l'any 1766 a Argentona amb Esperança Casanoves (Argentona, 1739 - Mataró, 1773), però el seu primer fill, Josep, neix l'any 1768 a Santa Maria de Colomers, vila situada al costat de Vilopriu. De tota manera, aviat es trasllada al Maresme perquè sabem que el seu fill Manuel neix a Mataró l'any 1770.

Quan l'any 1773 neix a Mataró el seu fill Joan, la mare mor en el part, i el nadó allarga poc temps. Josep es casa en segones noces amb Ignàsia Campins, tres mesos després d'haver enviudat, el 31 de maig de l'any 1773. Ella vivia a Argentona i era natural de Palautordera. Varen tenir una filla, l'any 1774, de nom Rita i una altra de nom Maria Teresa, el 1776. Josep moria a Mataró el juliol de 1785, quan tenia quaranta anys. En aquell moment, els seus dos fills, nascuts del seu primer matrimoni, eren encara petits: Josep tenia disset anys i Manuel, catorze.

Quan arriba a Mataró, Josep es posa a treballar de ferrer, el seu ofici, en una casa al carrer d'Argentona, a la part de fora de la muralla, lloc on consta l'any 1770. Un taller modest, perquè pagava una quota mínima de la contribució del

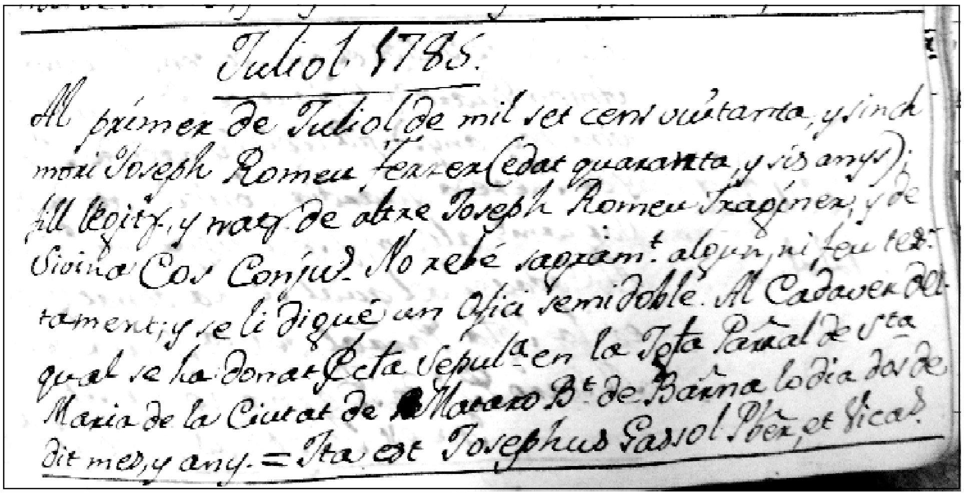
Juliol 1785.
Al primer de Juliol de mil set cents vuitanta y sinch
morí Joseph Romeu ferrer (edat quaranta y sis anys);
fill legitim y natural de altre Joseph Romeu Fraginer, y de
Sicilia Cos Conjuges. No rebé sagrament algun, ni feu tes-
tament; y se li digué un Ofici semidoble. Al Cadaver del
qual se ha donat Ecleca sepulta en la Iga Parral de Sta
Maria de la Ciutat de Mataró Bt. de Baina lo dia dit de
dit mes y any. = Ita est Josephus Sassol Pbre et Vicar.

Registre de defunció de Josep Rumeu Cos. MASMM.

Santa Maria, de manera conjunta amb el gremi de San Eloi.

En les inscripcions de noces i bateigs, els que hi participen com a testimonis o padrins són tots ells gent modesta: bracer, teixidor, serrador, manyà, veler, cosa que situa Josep Rumeu Cos en una classe social treballadora. També l'indret on vivia, la part del carrer d'Argentona fora de la muralla, residència de bracers del camp i petits oficis artesanals. Però, amb els seus dos fills, Josep i Manuel, la història de la família canviarà de dalt a baix.

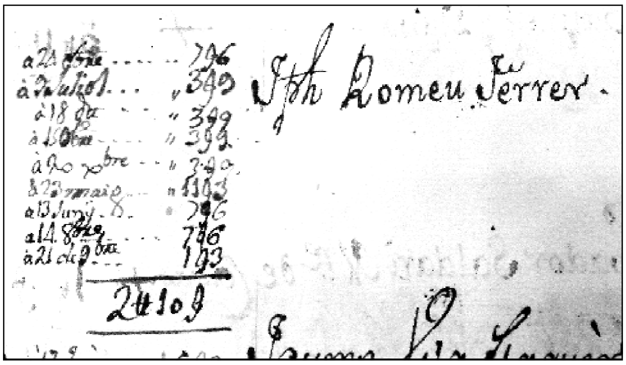
Jph Romeu Ferrer

Anotació al cadastre del pagament de Josep Rumeu Cos. AMM.

cadastre. Notem que als llibres de baptismes i noces consta com a ferrer, i que sembla que Ferrer sigui el segon cognom, però és el nom de l'ofici que exercia. Era ferrer especialitzat en cavalls, ferrador. En diversos documents, els seus fills, que seguiran el seu ofici, consten com a manescals, i en els seus respectius testaments diuen que el seu pare era *albeytar de Mataró*.

L'ofici de les dues primeres generacions dels Rumeu que estan a Mataró, la documentació el descriu amb tres paraules diverses però que parlen d'activitats complementàries: ferrer (ferrador), manescal i *albéitar*. L'aprenentatge de ferrador es feia de pares a fills, i era una gent que en contacte amb els animals aprenia habilitats per curar cavalls, bous, vaques, cabres, ovelles i porcs, tot i que ferrar cavalls era la seva tasca principal. I així esdevenen manescal o *albéitar*, un ofici que comptava amb un cert control oficial, ja que el tribunal del *protoalbeytar* inspeccionava i concedia títols per exercir. Va ser el 1792 quan obre l'*Escuela de Veterinaria* de Madrid i l'ofici es converteix en una especialitat científica.

A Mataró els manescals formaven dins del gremi de Sant Antoni Abat, i tenien capella pròpia a

JOSEP RUMEU CASANOVES. L'AVENTURA AMERICANA

Josep Rumeu Casanoves neix el 1768 a la vila de Santa Maria de Colomers. Exercint de manescal, es casa amb setze anys a Mataró, el 1784. El registre diu que és natural d'aquesta ciutat però no és així, com sabem per pròpia declaració. La seva muller és Maria Teresa Sala Clausell, filla d'un bracer, i un dels testimonis és el blanquer Jaume Vilardebò. L'any 1787, al bateig del seu fill, Jaume també consta com a manescal i el 1788, al bateig del seu fill Joan, diu el rector que és *albéitar*.

En morir el seu pare l'any 1785, continua treballant al taller del carrer d'Argentona, amb només disset anys. Però el negoci no dóna prou alegries i arriba un dia que fa un pensament. El 1792 paga el cadastre per la seva activitat professional, però és el darrer any que surt als llibres d'impostos municipals.

Josep és un jove d'uns vint-i-cinc anys quan agafa un barco a la recerca de la prosperitat que

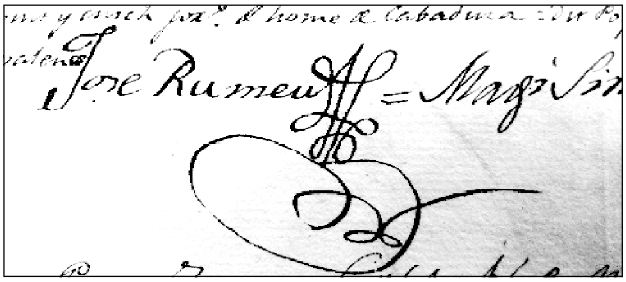
Jose Rumeu

Signatura de Josep Rumeu Casanovas.

no trobava a Mataró. Arriba a Cuba i es posa a treballar del que sabia fer: curar animals i ferrar cavalls. Va estar molt de temps en aquelles latituds fent negoci i li va anar molt bé. Quan als anys vint torna definitivament a Mataró s'instal·la a la casa familiar de la plaça de Santa Anna. Josep va morir a Barcelona el 18 de setembre de 1830 sense descendència, ja que els fills havien mort petits. I deixa hereu de tots els seus béns al nebot Josep. Notem, com a detall curiós, que a l'inventari de les seves pertinences, consta: *una casaca de paño blau de cel de uniforme de la facultat de Beterinaria*.

MANUEL RUMEU CASANOVES. SEGUINT EL GERMÀ

Manuel Rumeu Casanoves neix l'any 1770 a Mataró i es casa amb Teresa Vilardebò Bergadà d'una família d'assaonadors de la mateixa ciutat, el dia 13 de novembre de 1802. El matrimoni tindrà tres fills, nats a Mataró: Josep (1815), Manuel (1821) i Esperança. Quan neix el seu fill Josep, consta com a manescal, però en un document de l'Ajuntament del mateix any es diu que és veterinari i comerciant. I l'*apeo* de l'any 1819, l'assenyala com a comerciant amb dues cases de propietat, la seva residència a la plaça de Santa Anna, i una altra al carrer de Santa Teresa. Manuel fa testament i mor el novembre de l'any 1827, a Mataró. La seva muller, Teresa, morirà l'abril de 1838, i al testament fa diverses deixes i nomena hereu a Josep, el fill gran.

El viatge a Cuba de Josep, el germà gran, es va produir cap al 1793, i s'assenta a l'Havana on treballa de manescal. El progrés de la seva activitat el va dur a obrir botiga de veterinària i contractar gent. Però el negoci pren tanta embranzida que necessita encara més ajuda. Josep en un document dóna alguna notícia biogràfica. Diu que: *passà de esta dita ciutat de Mataró a la predita de la Habana en sa primera edat per exercir com exercí en ella la facultat de veterinària; y molt poch temps després de ser allí, dilatantse lo seu negoci y no sent suficient per desempeñarlo per si sol envià a buscar a dit son germà D.Manuel*.

A l'*Archivo General de Indias* es conserva un document del dia de Nadal de l'any 1802 que documenta el viatge de Manuel cap a Cuba, que en principi havia de ser per un període de quatre anys: *Expediente de solicitud de licencia de embarque de Manuel Romeu, natural, vecino y del comercio de Barcelona, casado con Teresa Romeu y Vilardebó, para pasar a La Habana en compañía de su sobrino, Benito Capdevila, a reemplazar a su hermano, José Romeu, al frente del comercio que tiene allí establecido por un periodo de 4 años*. De fet, no anava a substituir-lo sinó a reforçar el negoci. Notem que el document es produeix un mes després del seu matrimoni i que Manuel va marxar sense tenir fills. Els tindrà quan deu anys després torna a Mataró.

EL NEGOCI DE L'HAVANA. FERRERS, MANESCALS, VETERINARIS

Com que el negoci no para de créixer, els germans Rumeu demanen professionals de Mataró. L'octubre de 1811 Teresa Vilardebò va al notari Desideri Torras i explica que el seu marit i el seu cunyat estan a l'Havana i necessiten mà d'obra especialitzada, per això hi ha d'enviar: *un herrador para trabajar en la tienda de herraduria que los dos tienen en dicha ciudad*. L'interessat és Josep Pagès, *maestro herrador* de Mataró, i pacten abonar-li els costos del viatge i un sou de setze duros al mes, també: *comer y beber sano y enfermo*, per un període de tres anys.

Quan els dos germans eren a l'Havana i amb el negoci arrencat: *trobantse allí junts feren un contracte amistós, verbal y sens escrits fiats a la bona fe y correspondencia de germans ab que pactaren que los produits de dita facultat* [la veterinària] *y los de tots y cualsevols negocis y treballs que fessen així junts com separats durant tot lo temps de sas respectivas vidas, y fins que un o altre vingués a faltar o fins que se retirassen y no ho determinassen de altre modo, serian comuns y partidors per iguals parts y porcions entre los dos. Baix aquest sistema treballaren incessants e infatigablement tant en la referida ciutat de la Habana com en est continent*.

Josep es va quedar molt de temps a Cuba dirigint el negoci, fins que els anys vint torna a Mataró. Manuel hi va estar menys anys, perquè fa el viatge de tornada el 1811.

Signatura de Manuel Rumeu Casanovas.

Un altre document de gran interès, a *Archivo General de Indias*, és l'expedient del mataroní Manuel Graupera i Vilardebò de l'any 1825, que és la paperassa necessària per tal d'obtenir el permís per anar a Cuba. Manuel, que tenia quinze anys, era fill d'Eulàlia Vilardebò, germana de Teresa, la muller de Manuel Rumeu, que li fa de padrina l'any 1810 quan és batejat.

L'expedient és un conjunt de declaracions de diverses persones de Mataró que donen garanties de l'objecte del viatge, que és persona religiosa, i que, com ell mateix afirma: *no soy ni nunca he sido adicto a la llamada constitución*. I que vol anar a Cuba perquè: *me ofrecen ventajas considerables con las cuales puedo hacer mi fortuna*.

En aquest document s'explica que: *los hermanos D. José y D. Manuel Romeu de algunos años a esta parte tienen establecida casa de comercio en la ciudad de la Habana de la Isla de Cuba; y no pudiendo por sí solos dar evasión a su negocio, han instado al espresado que pasara allá para ayudarles en dicho su comercio, ofreciéndole grandes ventajas y utilidades*.

En aquest any 1825 els dos germans Rumeu, propietaris de *la antigua casa de comercio de mucho giro y arraigo*, ja residien a Mataró, i pacten amb el jove nebot que es faci càrrec dels negocis cubans. L'envien a l'Havana: *necesitando de sugetos de providad y confianza*. De fet, amb el pas dels anys, Manuel Graupera i els seus germans es faran càrrec dels negocis cubans dels Rumeu.

EL PATRIMONI DELS GERMANS

El 27 de novembre de l'any 1827, Josep va al notari Gaspar Poy i cedeix la meitat dels béns que li pertoquen de la societat al seu germà: *Com los dits dos germans contragueren son respectiu matrimoni habent lo dit D. Joseph quedat viudo sens familia y sens intenció per ara que contraurer altre, però dit D. Manuel se troba encara casat y ab alguns fills que li esperanzen successió duradera per cual motiu lo primer no te interès algun ni en ferse ab la mitat de las fincas compradas en nom del segon ... ni retenir la mitat de les comprades en nom dels dos*.

Notem que el document de renúncia de Josep és del dia 27 de novembre, i que uns dies abans, el 23 del mateix mes, Manuel fa testament ajagut al llit, i el dicta: *per no poder escriurer a causa de la gravedat de la malaltia*. Fa diverses deixes als fills, l'usdefruit de tots els béns és per a la seva muller i nomena hereu Josep, el fill gran. Mor el dia 12 de desembre del mateix any a la casa de la plaça de Santa Anna.

Poc després de la mort de Manuel, l'any 1828, el notari Gaspar Poy fa un detallat inventari dels béns dels dos germans. També es conserva un altre inventari, fet l'any 1830, i els dos són documents clau per conèixer de primera mà el resultat econòmic de l'aventura americana dels germans Rumeu.

El patrimoni dels Rumeu, el coneixem pels inventaris esmentats, i pel document que fan en vida els dos germans l'any 1827 on reconeixen els antics pactes de paraula i avaluen el seu capital i propietats. Per un costat hi ha tot el que: *ecsisteix en la ciutat de la Habana*, *el establecimiento de Beterinaria y Albeyteria*, en un edifici que tenien llogat al carrer Ricla (ara de la Muralla), *casa pròpia del convent de Nostra Senyora de la Merced a la Habana, prop de la porta de terra*. El carrer Ricla, era, segons ha escrit un historiador: *la más célebre vía de la Habana ... es la entidad mas respetable e influyente de la capital*. També tenien dues cases al mateix carrer, una comprada per 8.000 duros de plata (15.000 lliures) i l'altra comprada per 9.306 duros (17.000 lliures) a meitats amb Joan Fontanals, comerciant de Tarragona.

El capital aconseguit a Cuba, l'enviaven a Mataró; un protocol parla de: *las remeses fetes desde la ciutat de la Habana*. Diners que es varen dedicar a construir un patrimoni important que Manuel va formar en nom dels dos germans. Un conjunt de propietats que podem valorar per un import total de 103.618 lliures, *gastadas en fincas y deixades*, drets d'aigua, etc. Per l'origen i el volum d'aquests capitals, podem considerar els Rumeu uns dels *indianos* més importants, però fins ara desconeguts, de la ciutat de Mataró.

Vet aquí el detall de totes les propietats que consten l'any 1827: A Barcelona: l'any 1816 compren una casa i hort a l'horta de Sant Pau, cantonada amb el carrer de les Carretes, davant Sant Pau del Camp. A Mataró: l'any 1811 compren una casa a la plaça Santa Anna; el 1815, una casa al carrer de Santa Teresa per 2.000 lliures; el 1816, una peça de terra de vinya al lloc de Palau; el 1818, una altra peça de terra de vinya al lloc de Palau; el 1819, una altra peça de terra de vinya al lloc de Palau; el 1822, una casa de dos cóssos a la Muralla de Sant Llorenç, i una altra casa a la Riera; el 1826, una peça de terra amb vinya al lloc de les Piques, i l'any 1827, una casa al carrer

d'Argentona. A Argentona: l'any 1815 compren la *Casa, mas i heretat nomenada dels Vivers* per 14.340 lliures; el 1819, una peça de terra de vinya al lloc dels Vivers; el 1824, una peça de terra al veïnat de la Torre, sota el mas Boet, amb la capella del Sant *Cristo* d'en Boet, i l'any 1829, una altra peça de terra al veïnat de la Torre.

JOSEP RUMEU VILARDEBÓ. L'HEREU

Josep Rumeu Vilardebò neix a Mataró l'any 1815. Quan mor el seu pare tenia dotze anys i la seva mare administra el patrimoni que ell rep en herència com a hereu. De la seva joventut, sabem que l'any 1830 era estudiant a Barcelona, i que forma part de la cavalleria de la Milícia Nacional de Mataró l'any 1836, cos al qual només pertanyien els benestants que podien aportar el cavall.

L'any 1838, quan mor la seva mare, té 23 anys i encara estudia, era *bachiller en leyes.* Entra en plena possessió de les propietats familiars i dóna poder als seus cosins, els germans Manuel, Francesc i Josep Graupera i Vilardebò, que estaven a l'Havana, per administrar els seus béns a Cuba.

Es casa l'any 1839 amb Celestina Torrens Bruguera, de Manresa, que no és una qualsevol. Era filla de Carles Torrens i Miralda i de Celestina Bruguera. Carles, fill d'una de les famílies més riques de Manresa, té una vida notable com a comerciant, propietari de navilieres i participa en diversos negocis. És accionista fundador de la Catalana General de Seguros (1845) i de la España Industrial (1847). És cònsol de Bèlgica a Barcelona (1841) i representant de la factoria de màquines de vapor dels Cockerill de Bèlgica, que va revolucionar la indústria del ferro i l'acer. El seu germà Pau, diputat a Corts, és un dels que signa la Constitució de 1837.

Josep, després de casar-se, sembla que es trasllada a Barcelona. Hi consta l'any 1842, exercint d'advocat a la casa del carrer d'en Quintana, núm.10. Temps després compra una casa al carrer dels Banys Nous núm.8, edifici que va ser la residència de la família fins a l'any 1940, quan el varen vendre. Fills de Josep i Celestina són: Dario, que neix l'any 1849; Pilar, batejada a Alella l'any 1854 i Ramon, capellà a Santa Maria.

És molt actiu en els negocis del ferrocarril, tant nou aleshores, i és president de la societat del *Ferrocarril de Barcelona a Granollers* (1857), que després s'amplia fins a Girona, obra que s'inaugura el mes de març del 1862: *El Sr. D. José Rumeu, presidente de la línea de Barcelona á Granollers y Gerona, dijo que si bien ya quedaban estrechamente unidas las dos provincias de Gerona y Barcelona, la misión de las dos empresas no quedaba terminada, y que era cuestión de honor para ellas y de dignidad nacional para el país, el que la línea férrea que desde ayer nos enlaza con Gerona, enlazara cuanto antes con la red de ferrocarriles del Continente europeo, pudiéndose decir desde entonces:"ya no hay Pirineos".*

Josep també inverteix en les indústries d'extracció del carbó, i és vice-president de la *Sociedad Catalana General de Minas* (1858) i secretari de la *Sociedad Minera Carbonera* de Calaf (1862). L'interès a trobar carbó deriva de la necessitat d'un combustible econòmic pels motors de vapor de les fàbriques, i substituir les importacions angleses.

Tot i que viu a Barcelona conserva el patrimoni mataroní, i l'any 1851 consta com un dels deu hisendats més rics de la ciutat, dels que paguen més impostos. És candidat a diputat nacional pel Partit Progressista l'any 1851, i morirà a Barcelona l'any 1877.

Els Rumeu que segueixen són més coneguts, per la seva rellevància social. Darío Rumeu Torrens(1849-1902), que es casa amb Maria Dolores Freixa Peyra, és diputat provincial i baró de Viver (1901). I Dario Rumeu Freixa (1886-1970) que es casa amb ConsueloViura Benet, és alcalde de Barcelona (1924-1930) i rep el títol de *Grande de España* (1929).

Francesc Costa i Oller

Nota. Per a les dades genealògiques s'han utilitzat els llibres de les parròquies corresponents en la seva versió digital. De l'Arxiu Comarcal del Maresme i Arxiu Municipal de Mataró, diversos cadastres, l'apeo de 1819 i els llibres dels notaris dels anys 1810-1835, però en especial els de Desideri Torras i Gaspar Poy. També la *Gaceta de los Caminos de Hierro* (Madrid, 9/3/1862).

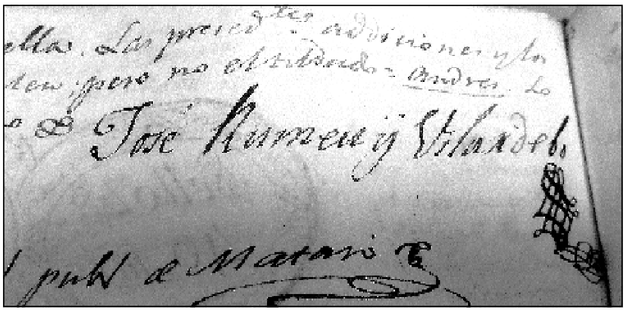

Signatura de Josep Rumeu Vilardebó.

La gesta del patró mataroní, Joan Baptista Balansó (1699-1778), ja és coneguda. Va derrotar, l'any 1757, amb el seu pinc armat, *Sant Antonio de Padua*, una galiota pirata, també armada, en aigües entre el cap de Sant Sebastià i Palamós, davant del Cap Roig, a mitja hora de la platja de Calella de Palafrugell.

Joaquim Llovet, habitual col·laborador de *Fulls*, ens transcriu i comenta el relat que el mateix Balansó va dictar explicant com es produí aquell combat naval. Un document fins ara inèdit en l'àmbit de la història local, signat davant d'un notari de Palafrugell l'any 1772, que exposa i precisa tots els detalls dels fets que li valgueren, al patró mataroní, la concessió d'una medalla reial. Un exemple concret de lluita a la mar que ens dóna idea del que suposava un conflicte naval al segle XVIII.

EL MATARONÍ JOAN BAPTISTA BALANSÓ, PATRÓ DEL PINC *SANT ANTONI DE PÀDUA* CONTRA UNA GALIOTA PIRATA ALGERINA, L'AGOST DE 1757

Aquesta victòria de Balansó, fou molt celebrada a l'època, àdhuc li valgué al nostre patró la concessió, pel rei Fernando VI, d'una medalla encunyada exclusivament per a l'ocasió i una pensió vitalícia, de 12 escuts al mes, en tant que la tripulació del pinc rebé una gratificació de 200 *doblones*[1]. D'altra banda, sabem que la medalla era d'or, i que fou concedida a Balansó «por envidiable timbre de su persona, honra de su Familia y estímulo común», segons es llegeix al text d'aquesta reial gràcia. La cerimònia de la seva imposició anà a càrrec del capità general de Catalunya, el marquès de la Mina, que també va cenyir a Balansó el «adorno y porte de la espada»[2]. Aquests fets figuren publicats en treballs d'història i de genealogia.

Ara, hi afegirem que Balansó era descendent de francesos, d'aquella allau immigratòria que al segle XVII arribà a Catalunya, procedent del país veí. Pere Balansó, sabater, el besavi del nostre marí, figura a la matrícula del 1637 de francesos residents a Catalunya, com a procedent d'Aurinyach, bisbat de Comminges (França), resident feia trenta anys a Catalunya, i vint-i-dos a Mataró[3]. D'altra banda, també podem concretar que Balansó havia rebut la patronia del pinc *Sant Antoni de Pàdua*, de 3.000 quintars, el 1755 i que els parçoners (copropietaris) de l'embarcació eren tots de Barcelona.[4]

Però la figura de Balansó degué quedar quelcom desdibuixada amb el temps, encara que no pas oblidada del tot. D'ací que a l'any 1921 l'alcalde de Mataró en demanés informació a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquest arxiu li trameté les dades interessades, acompanyades d'una fotografia de la medalla reial concedida al nostre marí[5]. Al mateix any 1921, Llorenç de Balansó, un descendent del nostre marí, va lliurar a l'alcalde de Mataró una reproducció de la medalla reial[6], atorgada a Joan Balansó.

Més endavant, l'any 1932, la gesta de Balansó fou donada a conèixer pel *Diari de Mataró*, recollint una informació publicada sobre el nostre marí pel marquès de Cidoncha, tot afegint-hi una reproducció fotogràfica de la medalla[7]. Per la nostra part, hem inclòs el patró Joan Baptista Balansó entre els «Mataronins destacats», en el nostre treball sobre l'evolució històrica de la ciutat de Mataró, i ens n'havem ocupat també fa pocs anys a donar a conèixer una composició acròstica, influïda pel culteranisme, relatant els fets, i la batalla sostinguda per Balansó[8]. De banda de tot plegat, Mataró té dedicat a Joan B. Balansó un dels carrers de la ciutat.

Però allò que no és tan conegut és la manera com es produí el combat naval, d'una duració de dues hores, entre les dues naus: el pinc de Joan Baptista Balansó i la galera armada algerina, les incidències que s'enregistraren entre ambdós contendents, els morts i ferits que en resultaren, els presoners que es feren, i la preceptiva quarentena a què foren sotmesos els sobrevivents. Per això ens ha semblat oportú de publicar avui la relació que féu el mateix Balansó, a l'any 1772, és a dir, quinze anys més tard, davant d'un notari de Palafrugell, explicant com s'esdevingueren tots aquells fets. No cal dir que alguns d'ells potser resultin quelcom distorsionats, en haver passat quinze anys del combat, i ja quedar molt llunyans en la memòria.

Anvers i revers de la medalla reial commemorativa del combat del pinc de Joan Balansó amb la galiota algeriana (1757).

Arxiu família Balanzó.

«Ad futuram rei memoriam”. Dimecres que contavem Vint y dos del Mes de Juny del Any de la Nativitat del Senyor de Mil setcents Sinquanta y set, a les sinch Horas de la Matinada succehí que una Galeota de Moros Argelins ab cent y deu de Tripulació compresos deu Turchs, en las mars de la present Vila de Palafrugell, bisbat de Gerona, doná la Cassa a un Pinco de la Ciutat de Mataró, de port Tres Mil Quintars Patronejat per lo Patró Joan Baptista Balansó en dita Ciutat de Mataró domiciliat dexant atrás per la codicia del qual uns dotze Llahuts de dita present Vila, que mes enfora estavan [a]coralant, quals habían de esser infaliblement Esclaus, tots los que no haurian pogut i sabut fugir. De manera que dita Galeota passá en mitg de ells, y los digueren eran Francesos. Lo qual arrambá dit Pinco de primer frente, pero aquell li presentá Combat devant lo Cap Roig, distant mitja hora de la Platja de Calella Terme de dita esta Vila, a la part de Mitgdie, lo qual durá dos horas, y ab una de moltas Descárregas que dit Pinco li tira ab sos quatre canons y Vint Trabuchs aportava, li assertá una Bala en la Popa flor de Aigua que li posa foch á Santa Bárbara, lo que bastá per tirarla a Pique ó á fons. Tambe li tira molts Flascons de Foch, y un atrevit y valerós Turch per pararne un de ences y retornarlo ab gran velocitat en lo Camaroto del dit Pinco, li crema part de la Vela Mitjana y lo timoner, pero fou Dany de poca consideració, y lo unic que rebe; la Tripulacio del qual consistía en Tretze Mariners y dos Miñons, compres lo Patró, ames portava dos Passatgers, lo un era Official de las tropas de Nostre Monarcha, nomenat D Angel de Fontana, y lo altre un P. Carmelita Descals nomenat Fr Gaspar de S. Onofre, que havia estat Guardian de Cos de S. Mt. Ciciliana, y est carregava las Armas tot lo temps dura lo Combat, qual intercedí perque lo Patró no fes passar tots los dits Moros y Turchs á fil de Botavant, respecte de haverli Mort un Fill los Moros en altre combat, que tambe surtí victoriós, lo mateix die. Quatre Añs antes; No obstant despues de haver quedat a pique dita Galeota alguns Moros y Turchs passaren en las Formigas nadant ab los Alfanges en la Boca, que per obviar el fer Quarentena no los volgue recullir, los tira dit Pinco un Tir ab Metralla ó Bala menuda, que solament ni arribaren Divuyt compresos dos Turchs, y entre ells un que lo Foch havia fet totalment Siego, y de estos alguns malament ferits, quals sen portá; y recullí á la tarde del sobredit die lo Magnifch Ajuntament de la Vila de Palamós, y los tingueren en Quarentena en la Torre dita Molí de Vent situada sota lo Fortí. Vint y set ne quedaren en dita Galeota, compresos cuatre turchs, quals feu conduhir lo Magch. Ajuntament de dirta esta Vila de Palafrugell que componían auell los Manchs Juan Portas del Cantó Adroguer Batlle, Juan Grassot antes Mauri Negociant Decano, Anton Martí y Andreu Adroguer, Joseph Pla Pagés de Sta. Margarida y Joseph Girbal Negociant los quatre Regidors; De dits Moros ni havia setze malament ferits, y entre altres lo *array* que morí lo dia Viny y tres, qual fou enterrat a la part de Mitgdie de dita torra ahont permaneixen quatre llosas grans sobre sa Sepultura, feren son enterro ab estraña Seremonia pues lo collocaren en lo Fossar ni dret ni ajagut, ab un Pedas de Pa sobre lo Cap dient que era per passar lo Camí, y feyen Plorar per forsa a un Moro de uns dotze anys que estaba present; Repara lo Sometent de esta qui los feya Guarda de Nit y die, que una Nit molt obscura rahonaven dts dende dita Torra ab Gent de certa Embarcació que cerca de ella pasava, y com se Judicas ser la tal tambe de Moros, per obviar algún Desembarch temerosos de que no sels ne volguessen portar o fessen fuga, resolgué dit Magxh. Ajuntament, Auxiliats de un Piquet de Dragons, y altre de Granaders de Reals Guardias Españolas (aportant los que estavan ferits ab una Carreta) conduhirlos en la Torra den Pere Gros cituada cerca lo Mas Pelegrí ahont ne mori un travessat de una Bala per una Cuxa, Tots los ferits foren primorosament curats per lo Sor. Geronui Badia Cirurgiá en dita esta Vila habitant gran Mestre en lo Art de Cirurgia, y finida en dita Torra la Quarentena, foren acompañats per dita Tropa en la Ciutat de Barcelona Maniatats de dos en dos, Manillas y

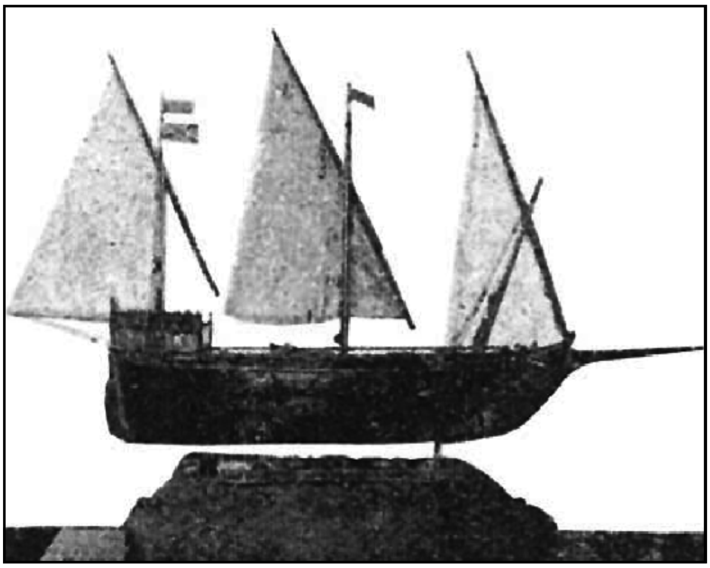

Reproducció en miniatura del pinc *Sant Antoni*. (Treball del mataroní Joaquim Buch, publicat al *Diari de Mataró*, 27 juliol 1932, dins «Una medalla i un vaixell», de M. T. [Marçal Trilla].

Grillons; Y en premi de esta heroica Asaña foren concedits al dit Pº per la Magestat del Rey Nostre Senyor D. Fernando VI que Deu gde. Sinch Reals de Velló diaris, y regalat un "Espadí ab Puño de Plata", y una Medalla de Or rodona de pes Sinch Dobles de Quatre y dos de sensilllas, que fan Cent y deu Reals de Vuyt y en ella gravats en una part lo Pinco Combatent ab la Galeota, y en altre lo Efigie ó cara del Rey, y nom del Patro, y S. Mt. comicioná al Exm. Sr. D. Jaume Miquel de Guzman Marques de la Mina Capitá General del Principat de Cathaluña, perque en sa Ausencia señís al dit Patro la dita Espasa, y li posas dita Medalla per Venera y honor. Com es cert se practicá lo die Dinou Novembre de Mil Setcents Sinquanta vuyt die Sta. Isabel y de Gala, en Presencia dels Officials y Nobles de dita Ciutat, que estavan en Palacio de Besamanos; Y aixi matix de ordre del mateix Rey foren repartidas Doscentas Dobles censillas als Mariners de sos R Arari, y al referit Patro li concedí y dona dita Galeota, Moros y Turchs, qual vené després á les Galeras de Malta y de ells trague crescuda quantitat, Dita Galeota portava sinch canons y sis trabuchs, y fou treta molt temps en dita Plaja de Calella, y después fou conduhida en Barna, Ahont passaren infinitas Gents per veurerla. Se encontrá un Renegat Venecià que fou pres per lo St. Tribunal de la Inquisicio.

Tot lo sobre dit es verdader y cert segons relacio del succes feta de Paraula per lo mateix Patró, trobantse en la pnt. Nottª lo die sinch Juny de Mil set cents setanta dos, y ho ha sotaescrit en presencia de Mi lo Nott. Infrit., de Miquel y Franco. Pouplana Es[crivà]. Y de Joseph Maranges y Pi Pages de Ermadás vuy habitant en dita esta Vila, qui ha escrita la pnt Relacio, y lo dit Pº ha dit que lo Moro Siego sobre mencionat, se ha tornat Christia y que fa vida exemplar en dita Ciutat de Barcelona en la casa del Amo que lo comprá ahont lo ha vist y tractat moltas vegadas —es ver. Pº Batista Balanço— Franco. Pouplana y Brugarol Notts»[9].

Del relat anterior, en podem treure alguns ensenyaments. Abans que tot, el perill a què en ple segle XVIII s'exposaven les barques que pescaven al nostre litoral i les embarcacions de comerç que hi navegaven. En un moment, podien caure en poder d'aquests corsaris nordafricans, i portats els mariners a Berberia, per a vendre com a esclaus. També hem vist que Balansó no tingué cap empatx en fer disparar sobre uns moros que nedaven –amb l'*alfange* a la boca– fugint de llur galiota que s'enfonsava, però s'abstingué de fer passar els presoners a "fil de botavant", i això darrer gràcies a la intercessió d'un frare carmelita que anava amb el pinc com a passatger, tot i que quatre anys abans, el propi Balansó hagués patit la pèrdua d'un fill en combat contra uns altres pirates, segons ho explica a la relació. Igualment, podem retreure la singular cerimònia de donar sepultura a l'*arrais* de la galiota que havia mort, al qual li posaren un pedaç de pa sobre el cap "per pasar el camí", i obligaren a plorar per la força a un minyó, segons també es desprèn de la repetida relació.

Al relat fet per Balansó, hem vist que va vendre moros i turcs a les galeres de Malta. Quant a la nau algeriana, no deguè enfonsar-se del tot, ja que sabem que la vengué amb tots el seus ormeigs, pertrets i canons, en pública subhasta a Barcelona el mateix any 1757, i que en tragué 150 pesos senzills.[10]

Joan Baptista Balansó va morir el 4 de desembre de 1778, i encara conservava al seu poder la medalla reial concedida. Així resulta de l'inventari *post mortem* que feren aixecar els seus marmessors, Maria la seva vídua, i Antoni Vilaseca, son gendre, el 23 de desembre del mateix any, en el qual podem llegir textualment: "Item una medalla de or de pes sinch onzas y mitja qual regalà lo Serenisim Sr. Rey al dit difunt mon marit". Al mateix inventari, hi consta que Balansó tenia dipositades 100 lliures d'una acció de la societat d'assegurances marítimes que s'acabava de fundar a Mataró el mateix 1778, sota l'advocació de la Sagrada Família, de sant Desideri i de les santes Juliana i Semproniana.[11]

Joaquim Llovet

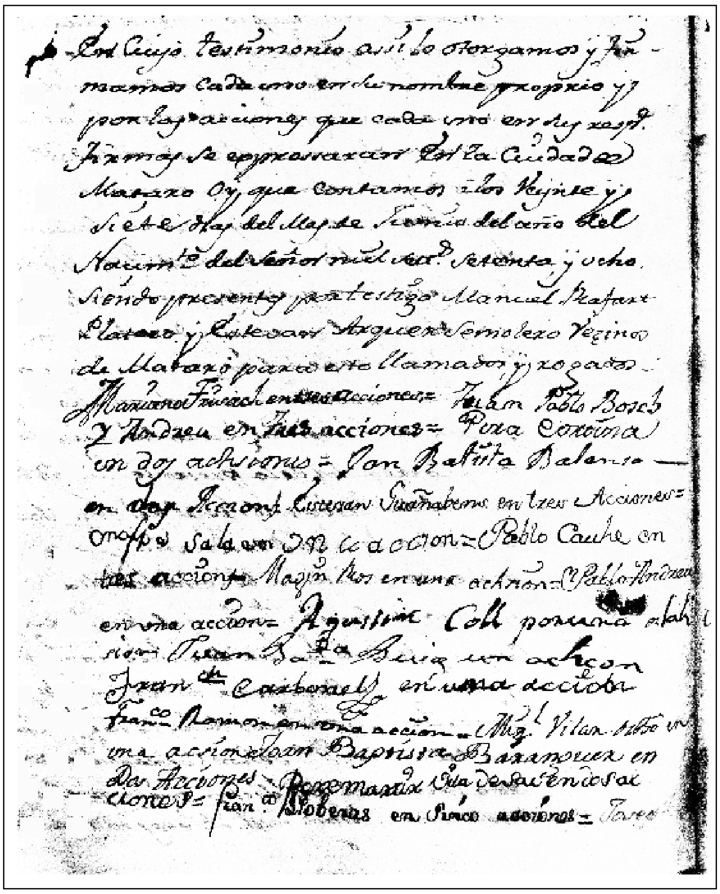

Joan Baptista Balansó, firmant com a accionista en l'escriptura de constitució de la Societat d'Assegurances Marítimes (any 1778).

NOTES:

1.- *Gaceta de Madrid*, 22 juliol 1757.

2.- El marqués de Ciandocha, «Una singular merced nobiliaria del Principado de Cataluña», *Boletín de la Academia de la Historia*, tomo XCIX (Madrid 1931), pp. 61-63. Al mateix any 1758 Balansó informà a l'Ajuntament de Mataró de la reial concessió de la medalla «con que la piedad del Rey le havía premiado por la victoria que de una fragata algerina havía conseguido en los mares de Palamós» (Arxiu municipal de Mataró, Acords, 24 novembre de 1758).

3.- Jordi Nadal i Oller, Emili Giralt i Raventós, *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII* (Mataró 1966), p. 97. Per a més informació sobre els Balansó a Mataró, vegeu: Lluís Adan i Ferrer, «Genealogia mataronina de la familia Balansó», *FULLS*/48 del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró, 1994), pp. 14-18.

4.- Segons l'acte de patronia del pinc, els parçoners de l'embarcació i parts interessades eren: Guillem Casamajor, *visitador* (inspector) dels pincs de la correspondència d'Itàlia (1/8); Francesc Prieto (1/8) i 1/32; Antoni Juncar (1/8); Pere Joan Closas, ferrer (1/8); Pere Batlle, negociant (1/8) i (1/16); Joan Millet i Soler, negociant (1/16); Josep Moret, comerciant (1/16); Pere Molas, armer (1/32); Josep Castellet, comerciant (1/32); Maria Teresa Antunez, muller de Manuel Antunez, mestre d'aixa i Josep Sagarra, amb una participació desconeguda, tots de Barcelona, i Joan Baptista Balansó, patró de la nau (1/32), de Mataró (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (=AHPB), notari Vicenç Simon, 29 de març de 1755).

5.- *El Setmanari de Mataró y la Comarca*, 18 juny 1921.

6.- *Pensament Marià*, 6 agost 1921. L'Ajuntament resolgué trametre la medalla al conservador del museu (F.Clariana). (*Pensament Marià*, 2 març 1922).

7.- M.T. (Marçal Trilla?) «Una medalla i un vaixell», *Diari de Mataró*, 27 juliol 1932. Aquest mateix diari, ultra la medalla, publica una fotografia d'una miniatura del pinc *Sant Antoni*, construïda per un artesà local. Aquesta miniatura, fou exposada al públic a Mataró, en un establiment de mobles de la Riera, on resultà molt visitada.

8.- Joaquim Llovet, *Mataró dels origens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), p. 542; Joaquim Llovet. «El Technopenio épico...», *FULLS*/84 del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró, 2006), pp. 9-14.

9.- «Documento curioso», *Revista de Gerona*, núm VII, (juliol 1879), pp. 284-287. Agraïm al senyor Joan Gualbert de Balansó, de Barcelona, haver-nos facilitat una còpia d'aquest relat del seu avantpassat Joan B. Balansò.

10.- AHPB, notari Vicenç Simon, 23 agost 1757.

11.- ACA, ANM, notari Salvador Torras, 23 desembre 1778. En canvi, a la documentació de la societat, Balansó hi apareix com a interessat en dues accions, que a la seva mort, passaren al seu gendre i marmessor Antoni Vilaseca. ACA, ANM, notari, Francesc Boronat, 27 juny 1778, fol.325v.; Joaquim Llovet, «La primera societat per accions de Mataró». *III Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró, 1987), p. 81.

Presentem un article sobre un tema sorprenentment inèdit: l'arribada i els primers passos de la fotografia a Mataró. Conxi Duro, fotògrafa i recentment graduada en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona, ens parla dels primers retratistes amb presència temporal a Mataró, de la primera fotografia coneguda de la ciutat i dels primers estudis fotogràfics que s'hi instal·laren.

Un treball que explica els orígens de l'innovador i màgic sistema de capturar la realitat, centrat en l'àmbit local i en la segona meitat del segle XIX i els primers anys del XX. Fruit d'una exhaustiva recerca, vol ser una primera aportació a la història de la fotografia a Mataró.

ELS INICIS DE LA FOTOGRAFIA A MATARÓ

EL NAIXEMENT DE LA FOTOGRAFIA. CONTEXT

El descobriment de la fotografia està datat l'any 1826, gràcies a la coneguda imatge que es conserva de Joseph Niépce (1765-1833), una vista realitzada des de la finestra de casa seva a la ciutat francesa de Le Gras. Tot i així, quan es parla d'inicis, el nom que sorgeix més sovint a la nostra memòria és el del també francès Louis Daguerre (1787-1851) que, a partir de les experiències prèvies de Niépce, va inventar i patentar, uns anys després, el daguerreotip, el primer procediment fotogràfic exitós. Eren aquelles imatges en un suport metàl·lic entre daurat i platejat, amb efectes tornassolats, en què es reflectien d'una manera quasi màgica les primeres imatges captades directament mitjançant la llum. Màgic perquè per primera vegada a la història un aparell semi-mecànic prenia el protagonisme en la representació de la realitat. I màgic, també, perquè per primer cop es començaren a portar els retrats del familiars o estimats a la butxaca, encara que en un principi només s'ho podien permetre les classes socials benestants.

Oficialment, el daguerreotip va ser presentat el gener de l'any 1839 pel matemàtic i polític François Aragó a l'Acadèmia de París. No va passar massa temps perquè les veus d'aquest nou invent arribessin a Catalunya[1]. El gravador Ramon Alabern va ser l'encarregat de fer la presentació pública a Barcelona, fent una demostració amb l'assistència d'un gran nombre d'espectadors que van poder viure el moment entre la curiositat i la incredulitat. Aquell primer daguerreotip fet a Catalunya i Espanya, que representava una vista de l'edifici de la Llotja i de la casa Xifré propera

Vista de cases de Le Gras (França). Feta per Joseph Niépce l'any 1826, és considerada la primera fotografia de la història.

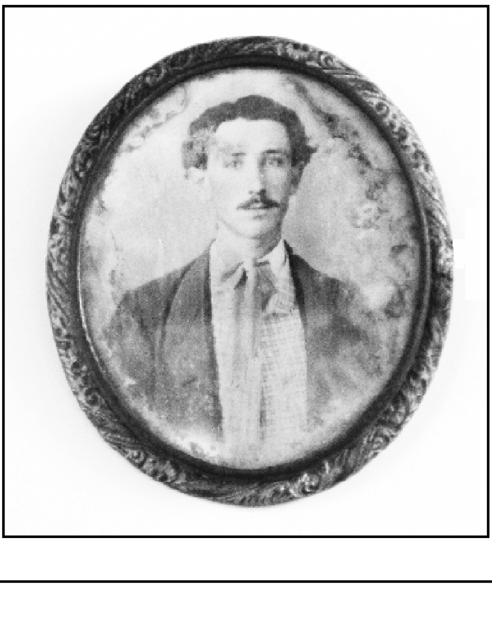

Daguerreotip. Retrat de 1849. Col·lecció particular.

al port de Barcelona, no se sap amb certesa on va anar a parar perquè es va sortejar entre els assistents pel mòdic preu de sis reials[2]. L'únic que es conserva d'aquell fet és la descripció textual que ens han deixat els diaris i les publicacions periòdiques del moment[3]. La imatge que sol venir a la memòria és una mica més tardana, un daguerreotip anònim de l'any 1848 on es representa també l'edifici de la casa Xifré i, tot i que és una de les primeres imatges que es conserven, ha donat peu a pensar que es tractava d'aquell primer daguerreotip.

De mica en mica, el daguerreotip va anar agafant més adeptes i els preus s'anaven ajustant a un major públic. A partir d'un cert moment molta part de la població va poder tenir a l'abast el seu propi retrat. Això va suposar per als pintors miniaturistes haver-se d'adaptar a les «noves tecnologies» i, com és sabut, molts van haver d'aprendre aquestes noves tècniques per sobreviure professionalment. Noves i també revolucionàries, tant a nivell social, com cultural, com econòmic. Si es vol, es pot fer un símil amb el nostre moment actual, on les noves tecnologies, entre altres coses al servei de la imatge, estan canviant també la manera de representar-nos. És fascinant pensar que després de cent noranta anys de la vista capturada a Le Gras i després de cent setanta-cinc anys d'aquell primer daguerreotip barceloní, l'art de la fotografia continua canviant la manera de representar-nos i, fins i tot, la manera de viure. Malauradament, d'aquella època del daguerreotip han subsistit molt poques imatges en general a tot el territori, i Mataró no és una excepció.

LA FOTOGRAFIA A MATARÓ. APROXIMACIÓ

Sobre els inicis de la fotografia a Mataró, les referències que ens han arribat a nosaltres són reclams publicitaris dels fotògrafs que anunciaven els seus estudis o galeries a la premsa escrita, com també altre tipus d'anunci de caràcter més informatiu, ja fos la inauguració d'una exposició o algun nou projecte comercial com els àlbums de vistes que van tenir gran proliferació a principis del segle XX. La manca de dades es deu en gran part al limitat nombre de publicacions en premsa local que es conserven. La primera publicació periòdica data de l'any 1820 amb durada d'un any i temàtica molt específica, i no és fins a l'any 1856 que s'ha trobat la següent, per tant un buit important a nivell informatiu just en els anys que correspondrien al naixement de la fotografia i els seus primers anys de desenvolupament.[4]

Les notícies relacionades amb el món de la fotografia trobades a la premsa, tant local com comarcal de la meitat del segle XIX, són escasses però serveixen per fer-se una idea inicial. Llavors sorgeix la primera pregunta: I el primer daguerreotip que es va fer a Mataró? A Mataró, que se sàpiga, no es tenen dades documentals que recullin l'experiència d'aquell dia del primer daguerreotip a la Barcelona de 1839 o de dates pròximes tant anteriors com posteriors, i es desconeix si es conserva algun daguerreotip d'aquelles primeres experiències. Tot i així, és molt probable que se'n conservi algun, però en tot cas seria en alguna col·lecció particular.

Per aquest motiu, una gran part de la informació recollida en aquest article està basada en la recerca d'hemeroteca. Les publicacions periòdiques consultades han estat: *Revista Mataronesa* (1856), *Crónica mataronesa* (1866), *El Eco de la costa* (1869-1873), *El Mataronés* (1876-1887), *El semanario de Mataró* (1883-1895) i *La Costa de Llevant* (1894-1923). A l'actualitat, els dos últims títols permeten la seva consulta on-line, cosa que ha facilitat moltíssim la investigació.

A priori, només es comptava amb el coneixement d'una sèrie dispersa i no gaire nombrosa de noms de fotògrafs, la majoria de mitjan segle XX fins a l'actualitat, i pocs del període que estudiem (segle XIX i primera dècada del XX). Per poder classificar la informació que hem anat trobant en el transcurs del treball, s'ha fet indispensable crear la relació, més o menys sencera i cronològica, de fotògrafs actius en aquest lapse de temps.

En aquest sentit, una font també molt interessant ha estat un volum publicat l'any 2013 dedicat exclusivament a fotògrafs, on queden recollits tots els fotògrafs que tenien registrat el seu negoci a tota Espanya entre els anys 1851 a 1936, que ens ha estat de gran utilitat per elaborar un primer llistat dels fotògrafs mataronins i que ve a complementar els registres publicats als anuaris comercials, dels quals destaquen, per sobre de tots, els anuaris Riera[5]. Així mateix, també han estat d'utilitat altres publicacions diverses que especifiquen autories. La recerca s'ha complementat amb un treball de camp complet en el fons fotogràfic del Museu Arxiu de Santa Maria, institució que ens ha donat totes les facilitats i que ens ha deixat consultar un dossier d'elaboració pròpia que consisteix en un primer inventari de fotògrafs vinculats a Mataró.

FOTÒGRAFS A MATARÓ. ELS PIONERS

La notícia més antiga que s'ha trobat a la premsa a nivell local i que fa referència a la fotografia data de l'any 1856. Ja havien passat uns divuit anys des de l'aparició del daguerreotip. Apareixia dins de la secció d'anuncis de la *Revista Mataronesa*, i ens ofereix força informació. En ella s'anunciava com a «artista parisenc» el Sr. Fontaine i es pensa que és dels primers personatges que va fer fotografies a Mataró, tal com es pot llegir, fent «retratos, monumentos, y puntos de vista, sobre papel». Aquesta última part "sobre papel" també és important perquè ens indica un pas més enllà del daguerreotip. En aquest moment, a nivell tècnic, ja s'estaven fent calotips, inventats per l'anglès Henry Fox Talbot, que tenien com a principal característica la possibilitat de fer còpies en paper a partir d'un negatiu també en paper[6]. La informació resulta de gran interès ja que ens acosta a aquest procediment i val la pena apuntar que en aquell moment era definit com un "art" amb un cert element màgic, cosa que caldria matisar:

«El arte de la Fotografía ya no es desde mucho tiempo ni tan maravilloso ni tan incomprensible, pues con la ayuda de los medios misteriosos creídos casi hechos por arte mágico, se obtenían sobre un brillante espejo metálico una imagen imperfecta de los objetos expuestos largo rato delante del objetivo del daguerrotipo. Hoy merced à los progressos de la ciencia la Fotografia es un arte, que reune à la belleza del conjunto, la rigorosa ecsactitud de los detalles. El mas precioso de los últimos descubrimientos es el de diversos agentes químicos entre los cuales el COLLODION ocupa el primer lugar que permite obtener los retratos, los grupos y puntos de vista, sobre el papel, sin el grave inconveniente de la brillantez de las planchas plateadas».[7]

D'aquest petit paràgraf destaquen diverses paraules que poden donar una certa idea del concepte que es tenia de la fotografia en aquell moment[8], encara que potser no per a tota la societat però sí per a alguns sectors o col·lectius més interessats en els avenços tecnològics i capaços de veure les seves possibilitats. Ens agrada destacar les paraules *arte, maravilloso, incomprensible, medios misteriosos, mágico, espejo, imagen.* Caldria assenyalar, però, que la fotografia en aquell moment no era considerada un art com l'entenem avui dia, sinó que se situava més a prop dels oficis del que serien les belles arts. Tot i així són paraules que remeten a conceptes dins dels debats del camp teòric de la fotografia que són vigents a l'actualitat.[9]

El Sr. Fontaine habitava a «la fonda de la Fuente», tal com indica l'anunci, i pel fet d'habitar en una fonda fa pensar en una estança puntual o curta a la ciutat. És a dir, probablement els primers fotògrafs venien per una temporada a realitzar fotografies, aconseguir alguns clients, guanyar-se la vida i després anar a una altra destinació. En el seu cas, es calcula que podia haver estat a la ciutat uns dos mesos tal com queda documentat als dos únics anuncis trobats als diaris. Aquestes estances curtes eren bastant pròpies a l'època, sobretot per part de fotògrafs estrangers, i provinents de llocs on hi havia força proliferació de fotògrafs, de manera que arribaven a llocs «verges» on no tenien competència. Així s'han trobat, a part del Sr. Fontaine, altres fotògrafs estrangers, en aquest cas italians, com el venecià J. Davicce[10], citat al diari l'any 1866, o August Goréze[11], esmentat a dues notícies l'any 1868, i Felipe Zanetti[12] l'any 1870.

FOTOGRAFIA.

Retratos, monumentos, y puntos de vista, sobre papel,

POR EL SR. FONTAINE

(*artista de París*)

Habita en la fonda de la fuente, calle Real

El arte de la Fotografia ya no es desde mucho tiempo ni tan maravilloso ni tan incomprensible, pues que con la ayuda de los medios misteriosos creidos casi hechos por arte mágico, se obtenian sobre un brillante espejo metàlico una imagen imperfecta de los objetos espuestos largo rato delante del objetivo del daguerreotipo. Hoy merced à los progresos de la ciencia la Fotografia es un arte, que reune à la belleza del conjunto, la rigurosa ecsactitud de los detalles. El mas precioso de los últimos descubrimientos es el de diversos agentes quimicos entre los cuales el COLLODION ocupa el primer lugar, que permite obtener los retratos, los grupos, y puntos de vista, sobre el papel, sin el grave inconveniente de la brillantez de las planchas plateadas. Estos cuadros cuando se conserva su tinta natural, imitan un grabado inglés ó una aguada à la *sepia* y retocados habilmente con el pincel llevan una gran ventaja à la miniatura y á la pintura á la *aquarelle*.

Se concibe facilmente que siendo los objetos sacados del natural, el talento del artista consiste principalmente en concluir las numerosas operaciones de la Fotografia, con una habilidad que no es completa sino despues de una larga esperiencia.

El Sr. FONTAINE no teme bajo ningun concepto incurrir en la censura de los mas severos jueces. Ocupado esclusivamente desde muchos años al estudio y á la práctica de la Fotógrafia han dejado en muchas ciudades de Francia, donde han permanecido mucho tiempo, los mas gratos recuerdos, debidos á su talento y á su invariable costumbre de procurar satisfacer á los que le han honrado con su confianza.

Además, en semejante materia las promesas no inspirarian mucha confianza si este artista no podia presentar al público su numerosa galeria de retratos, cuadros de familia, paisages, monumentos, etc. cuya ecsactitud y belleza podran admirar los Sres. aficionados que se dignen visitarla.

El artista ejecuta á domicilio, sin aumento de precio los retratos de difuntos, como tambien la reproduccion de pinturas, dibujos etc.

Dá tambien lecciones de Fotografia á precios muy modicos.

El precio es segun el grandor, desde 10, 12, 15 y 20 pesetas.

Los retratos hechos por la mañana son preferibles à los hechos por la tarde.

Anunci del fotògraf Fontaine. *Revista Mataronesa*, núm.11, Any I, de 16 de març de 1856. Secció Anuncis.

TALLER DE FOTOGRAFÍA

DE

FELIPE ZANETTI

Tras Santa Ana 37 (en el edificio antes llamado Hostal de la Creu).

El dueño de esta tan antigua como acreditada fotografía participa á los parroquianos y al público en general, que acaba de instalar en el local antes citado una galería fotográfica, dotada de todos los instrumentos mas modernos y perfectosq ue le ha dado à conocer el reciente viage que ha hecho por Francia é Italia.

Anunci del fotògraf Zanetti. *El Mataronés*, núm.14, Any II, de 8 d'abril de 1877.

Un altre aspecte a destacar de la informació d'aquests primers anys, és el preu de les fotografies, que es podia veure a molts anuncis: «El precio es según el grandor, desde 10, 12, 15 y 20 pesetas». Aquests no eren precisament uns preus mòdics per a l'època si es compara amb el preu del pa que era de 0,40 pessetes/kg o el d'un sou mitjà d'un jornal de peó de primera en el ram de la construcció de 3 pessetes. Amb tot, els preus de les fotografies es van reduir en pocs anys tal com es veurà més endavant.

L'any 1870, entre els anuncis trobats, també consta el barceloní Leopoldo Rovira, que ja tenia un estudi obert a Barcelona al carrer de la Rambla del Centro número 57. Rovira és probablement conegut per les fotografies de retrats que va comercialitzar l'any 1868 per a la sèrie *Galeria de Representantes de la Nación* en les Corts provisionals d'aquell any[13]. Segons indica l'anunci de Rovira a la premsa local, ja era un «acreditado fotógrafo» i un artista amb fama, i pel que sembla hauria residit un temps a Mataró on també va instal·lar un taller al carrer de Sant Ramon[14]. Tanmateix, no s'han trobat més notícies de la seva activitat com a fotògraf a la ciutat, de la mateixa manera que, fins al moment, no se li coneixen fotografies que el relacionin amb Mataró.

De fet, la poca presència de publicacions periòdiques o diaris a nivell local d'aquesta època, tal com ja hem comentat, fa difícil obtenir més informació d'aquests primers fotògrafs, els pioners del nou art a Mataró.

LA PRIMERA FOTOGRAFIA. UNA PANORÀMICA DE MATARÓ

Si bé no es tenen notícies del que va poder ser el primer daguerreotip fet a Mataró, sí que disposem d'informació de la que es considera que va ser la primera fotografia, una imatge panoràmica de la ciutat feta per Nicolau Guañabens i Giralt (1826-1889). Aquesta fotografia, composta probablement en base a 6 o 8 plaques de vidre de 18 x 26 cm, es va realitzar des del terrat de casa seva, al carrer de Sant Antoni número 18, i ofereix una preciosa vista en horitzontal de la localitat del moment. Guañabens no es va dedicar professionalment a la fotografia, però com a home inquiet i avançat al seu temps, s'hi va interessar per la innovació que representava aleshores. De fet, ell va ser pilot, compositor musical i metge homeòpata. Es pensa que en moments determinats va fer fotos, però a banda d'aquesta panoràmica, no se li han trobat més fotografies.[15]

Vista panoràmica de Mataró des del terrat de la casa núm. 18 del carrer de Sant Antoni. Any 1865. Autor: Nicolau Guanyabens Giralt.

La fotografia es va publicar a un article dels *Fulls de l'Arxiu de Santa Maria* número 15 l'any 1982, un estudi biogràfic del Guañabens músic i metge, però que no dóna detalls de la seva activitat fotogràfica[16]. La data de la fotografia en l'edició d'aquest l'article és de 1856 i no és del tot exacta, cosa que es va saber pocs anys més tard quan la família va trobar un fragment reproduït en paper amb la indicació «clixé de 1865». Així és com consta a *Mataró Recull Gràfic* publicat l'any 2003[17]. Corrobora aquesta data el detall que es pot observar a partir d'un escanejat en alta resolució de la fotografia: s'hi veuen les arcades nues de la construcció de l'església del convent de la Divina Providència, que entre 1865 i 1867 s'estava edificant.

La font escrita més antiga que s'ha trobat en referència a aquesta imatge panoràmica és una breu notícia al periòdic *Crónica Mataronesa* de 26 de maig de 1867 que aporta força informació. D'entrada ens indica que «el Sr. Nicolás Guañabens» era considerat un «acreditado fotógrafo», ens dóna les dimensions de la fotografia: 136 x 50 cm, anuncia que està exposada a una ebenisteria regentada pel senyor José Vila situada al carrer de Barcelona número 16 i que es ven al preu de 60 reials: «Fotografia. Recomendamos la muy preciosa que representa esta Ciudad, hecha por nuestro paisano el acreditado fotógrafo D. Nicolás Guañabens. En honor de la verdad, podemos asegurar que dicho trabajo alcanza los límites de la perfección».[18]

Arran d'aquesta fotografia es pensa que Nicolau Guañabens i Giralt és el primer fotògraf nadiu que va fer fotografia a Mataró. Les plaques de vidre no han arribat a nosaltres, tot i així es té constància de quatre còpies originals en paper, una de les quals es conserva al Museu Municipal de Mataró, l'altra a la Fundació Iluro i les dues restants en col·leccions particulars.

Nicolau Guanyabens Giralt, cap a 1870. Arxiu familiar.

LA DEMOCRATITZACIÓ DEL RETRAT

Progressivament, amb les millores i avenços tècnics, es van anar albirant les possibilitats comercials de la fotografia i en aquest aspecte un dels gèneres que va proliferar més va ser el del retrat. Com que les fotografies que oferien els estudis fotogràfics eren principalment les de retrat, els fotògrafs van ser coneguts com «els retratistes»[19]. Cal recordar que en aquesta època es va produir una multiplicació massiva de la representació del retrat a partir de la fotografia, tot restant protagonisme a la pintura d'aquest gènere, i segons la majoria de les fonts consultades, la més afectada va ser la pintura en miniatura. També la majoria d'autors estudiats coincideixen a afirmar que un gran nombre de pintors es van interessar per la nova tècnica, iniciant-se en la fotografia per adaptar-se als canvis.

Els estudis fotogràfics, anomenats també galeries, oferien totes les garanties que la persona o les

persones quedessin ben retratades, fins i tot hi havia els retratistes que s'oferien a desplaçar-se a les cases particulars, com per exemple passava molt per retratar difunts. És sabut que durant algunes etapes del segle XIX es van produir importants augments de la mortalitat, en especial la infantil. Tot i així, els estudis fotogràfics oferien també la possibilitat de fer fotografies de qualsevol tipus de reproduccions, ja fossin de quadres, làmines o altres objectes d'art.

Alguns d'aquests establiments solien ser negocis familiars que tenien, d'una o altra manera, una vinculació amb les arts. En aquestes famílies gairebé tots els membres feien alguna activitat relacionada amb el negoci, des de la sensibilització de les plaques de vidre amb les emulsions químiques al retoc de les fotografies. A vegades petits retocs es realitzaven directament a la mateixa placa, en altres casos es retocava la còpia en paper positivada, que, a més, va donar lloc a l'aplicació manual del color a les imatges.

Aquests fotògrafs que procedien del món de l'art, majoritàriament del camp de la pintura, tenien ben integrades qüestions estètiques o formals com la composició, la il·luminació del rostre, els contrastos o el posat, dotant els seus retrats d'una major qualitat artística. És a dir, podien anar molt més enllà del que era l'estricta representació mimètica d'un rostre.

ELS PRIMERS ESTUDIS FOTOGRÀFICS ESTABLERTS A MATARÓ

Els primers estudis fotogràfics es comencen a establir a Mataró amb caràcter comercial cap a finals de la dècada dels 80 del segle XIX, segons consta als anuaris comercials i a la premsa on s'anunciaven. Entre els fotògrafs estudiats s'ha pogut observar una clara diferència en la durada en què van tenir els seus negocis oberts, així podem trobar els que van treballar de manera estable al voltant d'uns tres anys a d'altres que van tenir una continuïtat de gairebé dues dècades.

Tenim constància documental de tres fotògrafs que obriren les seves portes al públic a mitjans dels 80: Ricardo Casiñol, Dámaso Fuertes Vélez i José Diamant. Tots tres figuren com a fotògrafs actius a Mataró amb un establiment estable, encara que els dos primers amb una activitat documentada de tan sols tres anys. És a la dècada dels 90 quan s'afegeixen a José Diamant, nous estudis fotogràfics de major recorregut: l'estudi d'Agustí Capmany, amb una continuïtat d'unes dues dècades, i el de Josep Estrany que va obrir les portes del seu negoci l'any 1890 amb una permanència de gairebé un quart de segle.[20]

RICARDO CASIÑOL

L'anunci publicitari més antic que s'ha trobat pertany al fotògraf Ricardo Casiñol, que tenia el seu establiment al carrer de «S. Francisco de Asís núm. 8». Cal destacar l'adreça ja que en aquesta mateixa ubicació s'instal·larà poc temps després com a fotògraf Josep Estrany, del qual parlem més endavant. L'establiment «Fotografia de Ricardo Casiñol» ja oferia els seus serveis l'any 1883. L'anunci aporta rica i abundant informació. S'hi fa constar els tipus de retrat que Casiñol podia realitzar, entre els quals figura el de bust i el de cos sencer, o altres tipus com reproduccions, la majoria referides a quadres i objectes d'art, sempre destacant els mòdics preus i una gran qualitat en la realització dels seus treballs[21]. El preu de les fotografies oscil·lava entre una pesseta la més barata i tres pessetes. Tal com hem vist anteriorment, l'any 1856 el preu més barat d'una fotografia era de 10 pessetes, per tant podem observar la considerable reducció dels preus en trenta anys. Cal apuntar que de Casiñol, fins al moment, no s'han localitzat ni més notícies ni cap imatge.

Al marge de la part econòmica, ens agrada destacar una frase curta que es pot llegir també en aquest anunci, que alhora s'ha trobat en textos publicitaris d'altres fotògrafs, ja que en un primer moment pot resultar simpàtica i curiosa: «Se retrata todos los días aunque llueva». Podem pensar que eren fotògrafs incansables disposats a treballar en qualsevol moment o circumstància meteorològica. Però, aquests primers estudis fotogràfics depenien de la llum, un requeriment bàsic en qualsevol fotografia, i en aquells anys es feia servir la llum

Anunci del fotògraf Casiñol. *Semanario de Mataró*, núm.20, Any I, p. 8, de 7 d'octubre de 1883. Secció Anuncis.

natural per fotografiar als interiors, ja que els habitatges no disposaven de llum elèctrica. Hem de tenir present que la inauguració de l'enllumenat públic elèctric no es va produir a Mataró fins al mes gener de 1899[22]. És per aquest motiu que molts d'aquests establiments van ubicar la sala d'estudi pròpiament, i per necessitat, a la part superior de les cases o a grans terrasses cobertes amb vidre; en definitiva, en locals que deixessin entrar la llum solar per aprofitar al màxim possible les hores de llum diürna. Aquesta frase va derivar en un eslògan que resultà un dels importants reclams publicitaris dels estudis amb més garanties i millor preparats. Vet-aquí, doncs, que fins i tot amb pluja podien treballar.

Així mateix, pot donar pistes de la dependència que tenien els fotògrafs de la llum natural per poder treballar, el fet que alguns anuncis, com el de Casiñol, detallessin l'horari en què feien les fotografies: «desde las 8 de la mañana hasta las 5 de la tarde». Es pot pensar que era simplement un horari laboral, però a nivell fotogràfic fora d'aquest horari no hi havia suficient llum solar com per fer fotografies amb garanties d'una bona exposició. Per tant, només fotografiaven fins a les cinc de la tarda per qüestions de qualitat. Lògicament, per l'augment de les hores de llum solar, l'horari es podia allargar els mesos d'estiu.

Cal fer constar, a més, que l'ús de la llum de magnesi es va produir a partir de l'any 1897 i, per tant, la font lumínica que es feia servir abans d'aquesta data era la llum natural[23]. La llum de magnesi d'aquella època oferia poc control respecte a la qualitat de la il·luminació per als fotògrafs i no va ser fins al 1925, quan Paul Vierkötter va patentar un nou sistema de produir llum instantània amb sincronització amb la càmera, un dels antecedents del que per a nosaltres és avui dia el flash electrònic.[24]

DÁMASO FUERTES VÉLEZ

El fotògraf Dámaso Fuertes Vélez, abans d'establir-se a Mataró l'any 1885, ja figurava a la ciutat de Terol i posteriorment a grans ciutats com Barcelona i Madrid. Era un fotògraf que s'anunciava amb freqüència. S'han trobat fins a dotze anuncis consecutius a la mateixa publicació local *El Semanario de Mataró* en tan sols els primers mesos de 1885. Amb tot, la seva publicitat ja era present l'any anterior, on criden l'atenció dos dels anuncis que aporten força i interessant informació.

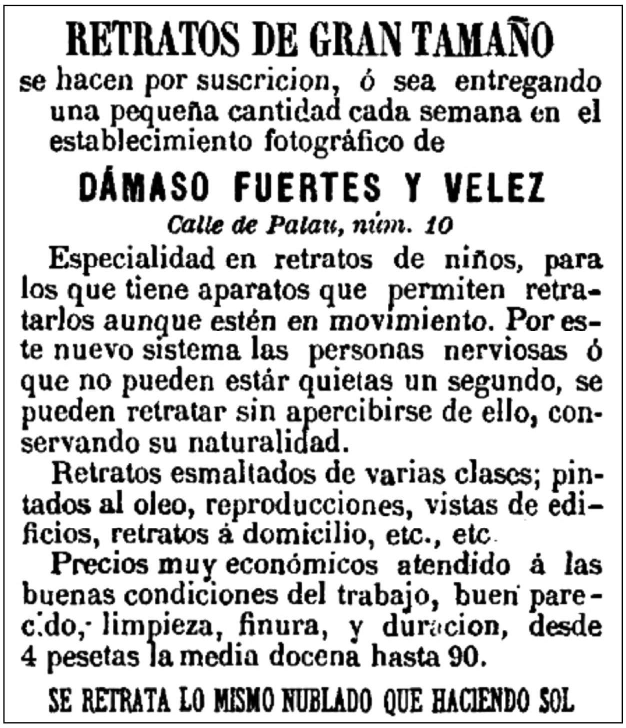

RETRATOS DE GRAN TAMAÑO
se hacen por suscricion, ó sea entregando una pequeña cantidad cada semana en el establecimiento fotográfico de
DÁMASO FUERTES Y VELEZ
Calle de Palau, núm. 10
Especialidad en retratos de niños, para los que tiene aparatos que permiten retratarlos aunque estén en movimiento. Por este nuevo sistema las personas nerviosas ó que no pueden estár quietas un segundo, se pueden retratar sin apercibirse de ello, conservando su naturalidad.
Retratos esmaltados de varias clases; pintados al oleo, reproducciones, vistas de edificios, retratos á domicilio, etc., etc.
Precios muy económicos atendido á las buenas condiciones del trabajo, buen parecido, limpieza, finura, y duracion, desde 4 pesetas la media docena hasta 90.
SE RETRATA LO MISMO NUBLADO QUE HACIENDO SOL

Anunci del fotògraf Fuertes. *Semanario de Mataró*, núm.50, Any II, p. 7, de 4 de maig de 1884. Secció Anuncis.

Fuertes oferia els serveis fotogràfics del moment: retrats individuals, de grups, reproduccions diverses, així com edificis i monuments, o sigui el que nosaltres coneixem per fotografia arquitectònica[25]. També val la pena destacar que, ja l'any 1884, s'anunciava fent servir el «procedimiento instantáneo». Intuïm que s'està referint a les primeres càmeres de format més petit que s'estaven començant a fabricar i comercialitzar a Europa i a tot el món. Ens fixem en aquest paràgraf:

«Especialidad en retratos de niños, para los que tiene aparatos que permiten retratarlos aunque estén en movimiento. Por este nuevo sistema las personas nerviosas ó que no pueden estar quietas un segundo, se pueden retratar sin apercibirse de ello, conservando su naturalidad».[26]

Això ens fa pensar en el fet que ja s'ha superat el temps dels primers artefactes que feien servir generalment el retratistes per mantenir la immobilitat dels models. Cal recordar que en els inicis de la fotografia el temps d'exposició havia estat de fins i tot trenta minuts. Gràcies a les millores tant a nivell químic com òptic, el temps que requerien les captures fotogràfiques es va reduir considerablement. Quan les exposicions requerien una estona d'uns quants segons per realitzar les fotografies, es feia necessari un utensili auxiliar que permetés als clients mantenir-se el més immòbils possible per no sortir moguts a les fotografies.

Les òptiques van guanyar en lluminositat, amb diafragmes que van permetre més entrada de llum amb obturadors més ràpids. D'altra banda, a nivell químic, les millores van arribar de la mà de descobriments de materials més sensibles a l'exposició de la llum. Tots aquests factors van permetre escurçar de mica en mica els temps de les captures fotogràfiques, aplanant així el camí cap a la instantaneïtat fotogràfica. La càmera més coneguda va ser la *Kodak* que anava carregada amb rotllo de 100 clixés i que es va presentar al mercat l'any 1888. L'aparició d'aquesta càmera va representar una important innovació que va donar lloc al naixement de nous gèneres fotogràfics com el fotoperiodisme i que, alhora, va propiciar un considerable augment de fotògrafs afeccionats.

JOSEP DIAMANT I ADRIÀ

Un altre dels estudis dels primers temps de la fotografia a Mataró va ser dirigit per «José Diamant», que, per les informacions que tenim, va estar obert entre 1885 i 1903. Diamant va néixer a Mataró l'any 1858 i es considera un dels fotògrafs professionals pioners a la ciutat. Vivia al carrer de Sant Antoni 32, adreça on va instal·lar el seu primer estudi, que posteriorment va traspassar al fotògraf barceloní Agustí Capmany, com es veurà més endavant[27]. Cal apuntar que després de Capmany, en aquest mateix estudi, prendria el relleu el fotògraf Santiago Carreras i Oliver, concretament l'any 1923. Josep Diamant va traslladar el seu negoci a La Riera, adreça que consta als anuaris comercials a partir de 1896. El que és important és que va ser un estudi fotogràfic estable a Mataró amb una llarga durada, aproximadament d'uns divuit anys. Per la informació que figura en un dels pocs anuncis que s'han trobat, també es creu que «el reputado fotógrafo señor Diamant» va ser dels més reconeguts.[28]

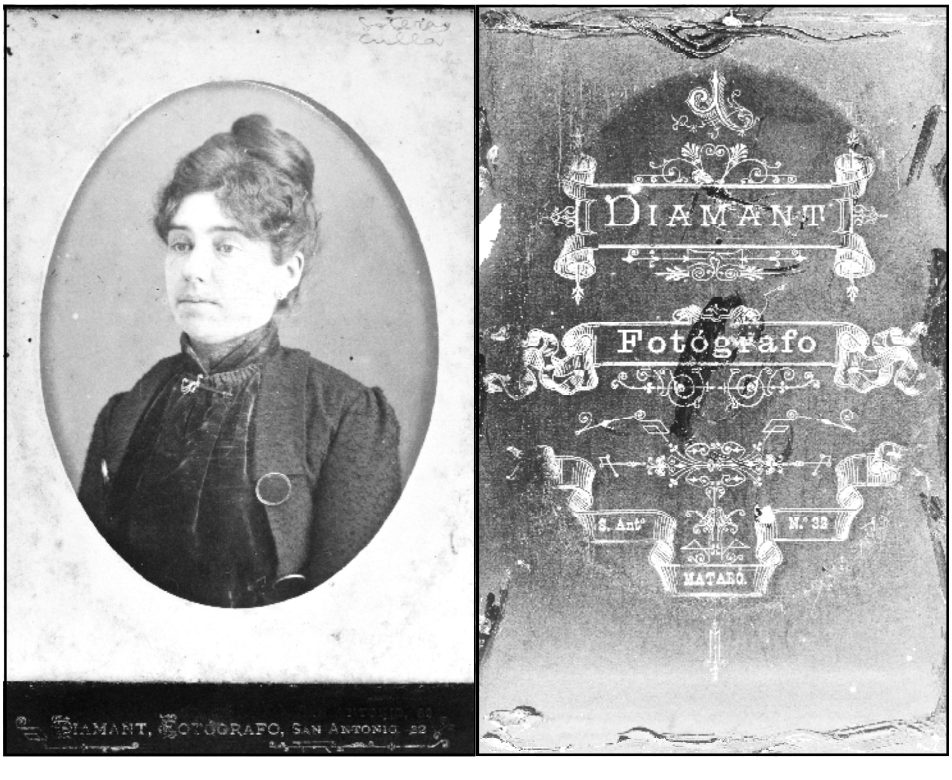

Retrat.
Fotografia de Josep Diamant.
MASMM. Arxiu d'imatges.

Entre altres tècniques fotogràfiques, Diamant va desenvolupar les platinotípies. Aquest nou procediment químic feia servir el platí (una variant de l'argent) com a emulsió sensible a la llum. Va ser patentat per William Willis l'any 1878. Era un procés car, però donava com a resultat una imatge molt estable amb gran definició en els semitons.[29]

No ens han arribat gaires fotografies de Josep Diamant que principalment es dedicava al retrat, però hem pogut veure una imatge conservada al Museu Arxiu de Santa Maria que destaca per emmarcar un retrat en una el·lipsi amb relleu i d'aspecte metàl·lic, de la mateixa manera que és interessant el revers de la fotografia on es pot apreciar la marca comercial del fotògraf[30]. També crida l'atenció la reproducció d'una fotografia que pertany al fons fotogràfic d'Emili Massanes i Burcet en què, a part de la importància de la imatge, també hi trobem, a la part anterior de la fotografia, l'adreça completa del fotògraf (Riera 46) i la datació de finals del s.XIX.[31]

AGUSTÍ CAPMANY I SERRA

Un estudi de renom a Mataró pertanyia a Agustí Capmany Serra (1846-1914)[32]. Capmany era un fotògraf destacat, que també tenia un estudi cèntric a Barcelona, en aquell moment al carrer de «Fernando VII, números 36 y 38». De fet, l'establiment de Barcelona era el seu negoci principal i

el que va obrir a Mataró era una sucursal situada al carrer de Sant Antoni número 32, i tal com hem comentat anteriorment, devia obtenir-la com a traspàs del fotògraf Diamant quan aquest es va traslladar a la Riera. El primer anunci de Capmany que s'ha trobat en una publicació mataronina és de 1893, però el que anunciava no era encara l'estudi de Mataró, sinó el seu negoci de Barcelona[33]. El que resulta més interessant és un altre anunci publicat el 1895 a la premsa local en el qual el fotògraf indica l'obertura d'un nou establiment a Mataró:

«Movido por las simpatías que he venido sintiendo por Mataró, he puesto un nuevo establecimiento fotográfico, (...) el cual he montado con todos los adelantos que posee el arte, para que fuera digno de Mataró».[34]

Crida també l'atenció tota una sèrie d'anuncis on l'estudi anomenat «Fotografia Capmany» era definit com «el més antic i acreditat de Mataró», la qual cosa ens fa pensar que l'estudi podia haver existit amb anterioritat i que al 1895 es va fer una reobertura amb importats reformes i amb la incorporació dels millors avenços tecnològics, deixant l'establiment a l'alçada dels millors tallers fotogràfics de Barcelona i, fins i tot, de l'estranger. Tanmateix, la primera cita de Capmany als anuaris comercials com a fotògraf a Mataró, la trobem l'any 1896.

Hem d'imaginar que Capmany era un fotògraf amb un cert prestigi. Un altre anunci de 1901 ens indica el tipus d'encàrrecs que va rebre, tractant-se majoritàriament de retrats. Pensem que aquests encàrrecs en alguns casos eren significatius com el que fa referència a una sèrie de retrats del Cardenal Casañas, realitzats quan va ser nomenat bisbe de la diòcesi a Barcelona. Tot i que nosaltres no tenim constància de les imatges, se sap que la sèrie constava de diversos retrats del cardenal que durant uns dies es van poder veure als seus establiments, tant de Mataró com de Barcelona, segons consta als diaris de l'època.[35]

Retrat. Fotografia d'Agustí Capmany.
MASMM. Arxiu d'imatges.

Val la pena assenyalar també que d'aquest fotògraf s'han trobat anuncis reiterats durant mesos consecutius i diversos anys seguits en una publicació comarcal que no tenia una secció específica d'anuncis[36]. És a dir, era dels pocs anunciants d'aquesta publicació periòdica i de la comarca. D'això es pot deduir que Agustí Capmany hauria de ser un bon empresari que coneixia l'eficàcia de la publicitat.

Fins al moment, tenim constància de comptades fotografies, però val la pena destacar que una de les que hem tingut a les nostres mans porta inclosa la seva firma gravada, de manera que aquest fotògraf valorava la importància de la pròpia autoria encara que fos en un sentit comercial.[37]

La documentació que s'ha trobat posteriorment sobre Agustí Capmany està relacionada amb l'àmbit cinematogràfic, concretament amb les primeres sales de projeccions de cinema que van tenir lloc a Mataró a inicis del segle XX. El 2 de juny de 1906 es va inaugurar el *Saló Internacional*, una de les primeres sales de cinema, instal·lat a la Rambla[38], el que seria més tard el *Cine Gayarre*, i finalment el *Cine Serra*, que va ser popularment més conegut per *cinema de la Rambla*, en aquell moment anomenada Rambla de Castelar. Segons les fonts trobades, aquesta sala de cinema va ser regentada per dos empresaris, el senyor Serra i el senyor Agustí Capmany.[39]

Se sap que Capmany va participar en l'Exposició d'Indústries Locals organitzada per l'Associació Professional de Dependents del Comerç i la Indústria, que va tenir lloc el juliol de 1911. D'aquesta exposició es conserven algunes imatges que van ser captades pel fotògraf Àngel Toldrà Viazo i editades en forma de targetes postals. Entre elles, però, no n'hem trobat cap en què es vegi l'estand expositiu de l'estudi de Capmany.[40]

En morir Agustí Capmany l'octubre de 1914, la seva esposa, Joaquima Palau Ferrer, va continuar regentant el negoci fins a l'any 1923. Consta als anuaris com a «Viuda de Agustín Capmany, fotógrafa activa en Mataró»[41]. I, en un dels primers anuncis, fa saber que l'establiment continua: «Ha sigut molt sentida en aquesta ciutat la mort del antich fotògraf retratista Agustí Campmany. Nos fa sapiguer sa viuda, que la casa continuarà en sos negocis de treballs fotogràfics posantse al devant un conegut oficial de la reputada casa de la capital».[42]

El tècnic fotògraf, o "conegut oficial", que esmenta el text i que ajudà la vídua Capmany a continuar el negoci, era l'alemany Gruner Grhanitz. Del que no podem estar segurs és de quin paper va tenir Joaquima Palau al seu negoci. El regentava i prou? O participava en el procés de producció? En cas que hagués fet fotografies, estaríem parlant de la primera "fotògrafa" de Mataró.

JOSEP ESTRANY I MORELL

El darrer estudi fotogràfic que tractem en aquest article és el que va ser regentat per Josep Estrany i Morell (1845-1918). Aquest personatge era perruquer i fotògraf. De fet, segons ens ha explicat la seva família, inicialment era barber d'ofici i tenia el seu establiment situat al número 8 del carrer de Sant Francesc d'Assís[43]. Hem trobat documentació de la perruqueria als anuncis d'algunes capçaleres de l'any 1871. Parlem d'un establiment anterior a l'estudi fotogràfic que estava situat a la planta baixa de l'immoble i que s'anomenava «Peluquería Mataronesa»[44]. L'establiment fotogràfic, obert posteriorment, connectava amb el carrer Bonaire mitjançant una mena de galeria on Josep Estrany muntava cada Nadal un gran pessebre i pel que sembla era una gran atracció per als ciutadans[45]. També s'ha trobat documentació de la seva subscripció a la *Guía del Peluquero* de l'any 1875, una revista mensual editada a Madrid dirigida als professionals d'aquest sector.[46]

FOTOGRAFIA DE CASA ESTRANY

Calle de S. Francisco de Asis (Peluqueria)

JUNTO Á LA DE BONAIRE

Se retrata desde las 8 de la mañana hasta las 6 de la tarde en medio segundo

En combinacion esta casa con los mejores artistas y fotógrafos de Barcelona, poseyendo además en la actualidad las mejores máquinas de nueva invencion y *clichés* especiales al propio tiempo que un completo surtido de decoraciones y *apliques* paro poder satisfacer los caprichos más exigentes, nadie por consiguiente pueda ofrecer mejores condiciones ni mejor clase todo en el parecido y limpieza, cual asimismo en duracion del colorido, y á precios tan fimos como son lós siguientes:

POR GRUPOS

de 4 personas.	2 pesetas	
de 6 »	3	»
de 10 »	5	»

POR MEDIAS DOCENAS

Los de 4 pesetas, antes.	3 pesetas	
Esmaltados y á relieve 12 ptas. antes	6	»
De carta album, esmaltados y á relieve de 25 pesetas antes.	12	»
Retratos de 90 pesetas antes.	40	»
Un retrato de gran tamaño ó sea de hoja entera de 40 pesetas antes.	24	»

Ampliaciones, retoques de todas clases y tamaños á paecios convencionales.

Anunci, amb preus inclosos, del fotògraf Estrany. *Semanario de Mataró*, núm.54, Any II, p. 7, de 1 de juny de 1884. Secció Anuncis.

El fet que Estrany fos perruquer té el seu interès, atès que era un ofici vinculat a l'estètica i la moda, la qual cosa fa pensar que podia tenir una mirada entrenada pel retrat, prèvia a l'activitat fotogràfica. Està clar que Estrany va compaginar els dos oficis en un mateix immoble.

L'estudi «Fotografía de Casa Estrany», segons consta als anuaris comercials, va obrir les seves portes l'any 1890 a nom de Ricardo Estrany «Fotógrafo activo en la localidad de Mataró en la calle San Francisco de Asís» fins a l'any 1910[47]. Cal destacar que el nom de "Ricardo" no corresponia a cap membre de la família, i hom pensa que pot ser resultat d'una confusió amb el fotògraf Ricardo Casiñol, que figurava anys abans en la mateixa adreça. És al 1896 quan consta als anuaris, ara sí, com a José Estrany, al carrer de «San Francisco de Asís, 8».

Diverses fonts ens indiquen que Estrany va adquirir part del seus coneixements fotogràfics en la coneguda casa Napoleón de Barcelona, on hauria estat col·laborant durant un temps. La primera és un anunci publicat a la premsa mataronina l'any 1884 on es ressaltava que havia rebut part del seu aprenentatge sobre fotografia entre «los mejores artistas y fotógrafos de Barcelona», encara que a l'anunci no es detallen noms concrets d'aquests artistes.[48]

Una altra font prové de Salvador Obiols, escriptor, assagista i fotògraf amateur que, segons deixa escrit, Estrany va ser pioner del virat al seleni a Mataró i, a més, compaginava la fotografia amb la publicitat i la il·lustració de llibres[49], segurament amb habilitat pel retoc fotogràfic. El que sí podem

assenyalar és que Josep Estrany tenia gran domini dels pinzells i era conegut per les seves fotografies colorejades, segons ens va indicar la seva família[50]. L'estudi de Josep Estrany comptava amb un sostre de vidre que ell mateix havia construït i li permetia l'entrada de llum natural per fer les fotografies. Disposava de tots els complements necessaris a nivell d'ambientació i *atrezzo*.

Josep Estrany, nascut a Mataró, es va casar amb Isabel Ros Fàbregas i van tenir dos fills Rosend i Rafael, que des de ben petits van conèixer l'ofici i de joves van treballar al negoci. El primer, de grans aptituds artístiques, va morir als 18 anys; el segon, Rafael Estrany i Ros (1884-1958) va ser un reconegut gravador i pintor, defensor del patrimoni artístic durant la Guerra i director del Museu Municipal.

L'estudi fotogràfic de Josep Estrany consta oficialment actiu fins a l'any 1914. Va ser al 1917 quan, en el mateix establiment, s'hi va instal·lar el fotògraf Josep Maxenchs que devia agafar el traspàs del negoci i va estar actiu fins al 1926. Poc després, al mateix immoble s'instal·là el fotògraf Josep Roset Masafrets que hi va treballar fins a l'any 1936.

La important trajectòria dels Estrany com a fotògrafs i artistes vinculats al món de la il·lustració es mereix un estudi detallat i aprofundit que esperem poder publicar properament.

Conxi Duro

Retrat de comunió. Fotografia de Josep Estrany. Col·lecció particular.

Retrat. Fotografia de Josep Estrany.
MASMM. Arxiu d'imatges.

NOTES:

1.- Publio López Mondéjar, *Historia de la fotografía en España*, Barcelona: Lunwerg, 1997, p. 15-18.

2.- *El Constitucional,* diumenge 10 de novembre de 1839, p. 3, núm. 141.

3.- Juan Naranjo, *Introducción a la historia de la fotografía en Cataluña*. Barcelona: Lunwerg: MNAC, cop., 2000, p. 11-73.

4.- Francesc Costa i Oller, *La premsa a Mataró, 1820-1980*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana; Barcelona.: Rafael Dalmau, 1982, p. 10-24.

5.- M. José Rodríguez Molina; José Ramón Sanchis Alfonso, *Directorio de Fotógrafos en España, (1851-1936): (elaborado con la información que proporcionan los anuarios y guías comerciales).* Valencia: Archivo General y Fotográfico de la Diputación de Valencia, 2013.

6.- Marie-Loup Sougez; Helena Pérez Gallardo, *Diccionario de historia de la fotografía*, Madrid: Cátedra, 2003, p. 89. El calotip va ser patentat per Fox Talbot l'any 1841, la paraula prové del grec *kalós* que vol dir «bell». Aquest procediment presentava menys definició que el daguerreotip a causa de les fibres del paper; més endavant es va anar substituint pel col·lodió.

7.- *Revista Mataronesa*, 16-III-1856, s.p., núm. 11, any I.

8.- El terme fotografia, el va fer servir inicialment Jonh Herschel al 1839; anteriorment Niépce havia denominat heliografies a les seves reproduccions de gravats.

9.- Sobre aquests conceptes i altres es poden consultar els assajos *Sobre la fotografía* de Susan Sontag o *El beso de Judas: fotografía y verdad* de Joan Fontcoberta.

10.- *Crónica mataronesa,* 1-VII-1866, p. 78, núm. 26, any I, Secció Gasetilla. En altres fonts s'ha trobat per Fotografia Veneciana de J. Davicce.

11.- *Crónica mataronesa,* 13-XII-1968, p. 204, núm. 51, any III, Secció Notícies.

12.- *El Mataronés,* 8-IV-1877, s.p., núm. 14, any II, Secció Notícies.

13.- Lee Fontanella, *Historia de la fotografía en España: desde sus orígenes a 1900*. Madrid: El viso, 1981, p. 212 i 272.

14.- *El Eco de la Costa*, 23-X-1870, p. 5, any II, núm. 80.

15.- Conversa mantinguda amb Nicolau Guanyabens i Calvet, descendent de Nicolás Guañabens Giralt, el dia 9 de desembre 2015.

16.- Nicolau Guanyabens i Calvet, «La Música de Nicolau Guañabens i Giralt», en *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (Mataró, desembre 1982), n. 15, pp. 15-25.

17.- Ramon Boter de Palau i Gallifa, *Mataró: Recull gràfic 1865-1965*. El Papiol: Efados, 2003, p. 360.

18.- *Crónica mataronesa,* 26-V-1867, p. 79, any II, Secció Gasetilla.

19.- Naranjo, *Introducción a la historia de la fotografía*, p. 18-21.

20.- M. José Rodríguez Molina; José Ramón Sanchis Alfonso, *Directorio de Fotógrafos en España, (1851-1936): (elaborado con la información que proporcionan los anuarios y guías comerciales).* Valencia: Archivo General y Fotográfico de la Diputación de Valencia, 2013, p. 426.

21.- *El Semanario de Mataró*, 7-X-1883, p. 8, any I, núm. 20, Secció Anuncis.

22.- Joaquim Llovet, *Mataró: dels orígens de la vila a la ciutat contemporània.* Mataró: Caixa Laietana, 2000, p. 317.

23.- Sougez; Pérez, *Diccionario de historia de la fotografía*, p. 175.

24.- Beaumont Newhall, *Historia de la fotografia*. Barcelona: Gustavo Gili, 2002, p. 229.

25.- *El Semanario de Mataró*, 6-I-1884, p. 8, any II, núm. 33, Secció Anuncis.

26.- *El Semanario de Mataró*, 4-V-1884, p. 7, any II, núm. 50, Secció Anuncis.

27.- Guanyabens, *Fotografia S. Carreras: Mataró 1923-1982*. Mataró: Ajuntament de Mataró, Arxiu Municipal i Museu Comarcal del Maresme, 1995, p. 28.

28.- *El Semanario de Mataró*, 9-VII-1892, p. 7, any X, núm. 29, Secció Notícies.

29.- Sougez; Pérez, *Diccionario de historia de la fotografía*, 2003, p. 358.

30.- Es pot veure una reproducció en la imatge adjunta.

31.- *De retratistes a fotògrafs*, Girona: Diputació de Girona. 2007, p. 37.

32.- El cognom, s'ha trobat a diferents fonts en dues formes: Campmany o Capmany.

33.- *El Semanario de Mataró*, 27-VII-1893, p. 11, any XI, núm. 31, Secció Anuncis.

34.- *El Semanario de Mataró*, 27-IV-1895, p. 5, any XIII, núm. 18.

35.- *La Costa de Llevant*. 17-XI-1901, p. 6, any VIII, núm. 46, Secció Dietari de la Costa, Mataró.

36.- *La Costa de Llevant*, 6-IX-1903, p. 9, any X, núm. 35.

37.- Es pot veure una reproducció en la imatge adjunta.

38.- *La Costa de Llevant*, 9-VI-1906, p. 7, any XIII, núm. 23.

39.- Francesc Enrich i Regàs, *La vida a Mataró al primer quart de* segle. *Uns records*, capítol «Els vells cinemes mataronins». Mataró: Patronat Municipal de Cultura; Barcelona: Alta Fulla, 1987, p. 141-150.

40.- Xavier Brullet i Tenas, «La indústria a Mataró», en *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (2004), núm. 78, p. 25-36.

41.- Rodríguez; Sanchis, *Directorio de Fotógrafos en España*, 2013. p. 426.

42.- *La Costa de Llevant*, 25-X-1914, p. 5, any XXI, núm. 27, Secció Dietari de la Costa, Mataró.

43.- Francesc Fontbona et al, *Rafael Estrany*. Sabadell: Ausa, 1997, p. 76. Es pot llegir una petita nota biogràfica sobre Josep Estrany fotògraf, recollida pel periodista Emmanuel Cuyàs arran de les converses mantingudes amb el seu nét, el pintor Santiago Estrany. Aquest volum també inclou una fotografia familiar, p. 46.

44.- *El Eco de la Costa*, 6-VIII-1871, p. 5, any III, núm. 125.

45.- Aquestes dades han estat facilitades arran de converses mantingudes directament amb Betlem Estrany, besnéta de Josep Estrany, el 22 de març 2016.

46.- *Guía del peluquero y barbero*, 1-IV-1875, p. 8, any III, núm. 43.

47.- El cognom, s'ha trobat a diferents fonts per Estrany o Estrañ.

48.- *El Semanario de Mataró*, 1-VI-1884, p. 7, any II, núm. 54, Secció Anuncis. La informació més antiga documentada que s'ha trobat sobre el fotògraf Josep Estrany i Morell pertany a l'any 1884, a un anunci publicitari del seu negoci.

49.- Salvador Obiols, *Catalunya en blanc i negre*. Madrid: Espasa-Calpe, 1992, p. 289. Aquesta informació es troba a un apèndix final on hi ha un recull de petites biografies de diversos fotògrafs catalans.

50.- Dades obtingudes arran de converses mantingudes amb la senyora Lourdes Sanfeliu, vídua de Jordi Estrany, i la seva filla Betlem Estrany, el 31 de març 2016.

La Casa Patuel de Mataró té més d'un segle de vida i gairebé sempre ha estat vinculada amb el teatre. En aquest article es ressegueix la seva dilatada existència, des dels seus inicis com a perruqueria fins a la seva conversió en botiga de vestits de teatre i d'utillatge, i també en llibreria i arxiu teatrals. Alhora, es fa un esbós de retrat de la família Patuel, en què destacà l'impulsor de l'establiment, Marià Patuel Rossell.

LA CASA PATUEL DE MATARÓ I EL TEATRE

Per al meu pare, home de teatre

LA PERRUQUERIA

El 18 d'octubre de 1914 Mataró va patir una inundació pel desbordament de la riera de Cirera i de diversos torrents. La força del corrent va ser tan gran que, per exemple, va ensorrar un mur del parc municipal i se'n van negar quasi totes les aus. *La Vanguardia* del 23 d'octubre feia un inventari de les cases danyades, entre les quals figurava la següent: «La fuerza de la corriente inundó la peluquería de don Ramón Patuel, de la calle de Isern, derribando el agua las puertas vidrieras y los muebles, ocasionando tal destrozo que no han quedado en el establecimiento ni mesas ni el lavabo.»

L'establiment que encara avui coneixem com a Can Patuel o Casa Patuel, a la cantonada entre el Torrent (o Sant Rafael) i el carrer Isern, va ser, en els seus inicis a començaments del segle XX, una perruqueria. La trobem anunciada, com a perruqueria per a senyores Casa Patuel, des de mitjan anys vint a la «Guia del Comerç, Indústria i professions de la Ciutat», que acostumava a aparèixer al darrer full del *Diari de Mataró* (inicialment sols amb el títol de «Guia de Mataró»). Més endavant, a més del nom i l'adreça (c. Isern, 1 i St. Rafael, 2), la perruqueria s'hi anunciava amb la indicació: «Acurat servei en tot – "On parle française"», en un intent de donar distinció a l'establiment. També es publicaven, en els números especials de les Santes del *Diari de Mataró*, anuncis més grans i individualitzats d'un aparell d'ondulació dels cabells anomenat «Ruso», dins els quals figurava la Casa Patuel. I encara, al diari del 6 de gener de 1930, sortia un anunci força gran de «Casa Patuel. Saló especial de perruqueria per a Senyores», en què s'oferien els següents serveis: «Massatges. Manicura. Tintures. Postissos. Depilació. Ondulat Marcel i permanent, amb un modern Aparell Rus. Especialitat en el tallat de cabell». Sembla clar, doncs, que el negoci va anar prosperant.

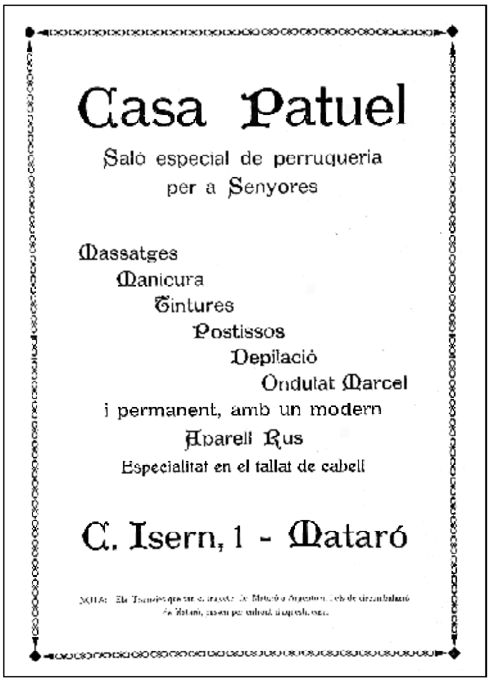

Anunci al *Diari de Mataró* del 6 de gener de 1930

Segons el testimoni oral de Miquel Patuel Cardoner, a més de perruqueria la Casa Patuel també va tenir barberia, com a mínim des de 1936, any de què daten els seus records. Entre aquests records figuren, a més, el de dues butaques o «sillons» de barber i el del seu avi Marià Patuel Rossell treballant-hi, amb diversos oficials al seu càrrec. La barberia, però, degué deixar de funcionar després de la Guerra Civil.

La perruqueria, en canvi, va romandre oberta fins a finals dels anys cinquanta. Va ser Isabel, la germana de Miquel Patuel, qui se'n va cuidar, fins que el 1958 es va casar i va anar a viure a Barcelona. Durant aquells anys de la postguerra hi van anar passant moltes oficiales, diverses de les quals posteriorment van obrir a Mataró les seves pròpies perruqueries. Una d'aquestes oficiales va ser la Maria Albert, germana de l'escriptor Esteve Albert, que després en va posar una a la casa on vivia al carrer Amàlia.

LA FAMÍLIA PATUEL I EL TEATRE: L'AGRUPACIÓ FOMENT DE LA SARDANA

Al marge de la perruqueria, la vinculació del cognom Patuel amb el teatre data igualment de principis del segle XX, a través de l'Agrupació Foment de la Sardana, associació catalanista fundada el 1907 com a secció autònoma del Centre Autonomista Republicà, presidida per Fèlix Ribas i Pla, que va estar activa fins al 1921, any en què es va convertir en Casal Catalanista (clausurat per la dictadura de Primo de Rivera el 1923). Tot i que en el seu origen hi ha l'afecció a les sardanes, l'Agrupació va dur a terme moltes activitats, com ara balls, excursions i també teatre (CUSACHS 2006). A la revista barcelonina *El Teatre Català* (des d'ara, *ETC*) figuren, des del número del 2 de maig de 1914, les cròniques de les seves representacions escèniques.

La primera crònica que esmenta un membre de la família Patuel és al número del 25-VII-1914, en què s'informa que l'Agrupació Foment de la Sardana va representar en el seu local *El rector de Vallfogona* de Pitarra i hi va actuar «el novell aficionat Patuel [per error, hi diu Fatuel], que ho féu bastant bé».

La crònica d'*ETC* del 27-III-1915 reporta que l'Agrupació va oferir, el dia de sant Josep, la representació del quadre dramàtic d'Ignasi Iglésias *L'alegria del sol*, «ben interpretat pels joves aficionats Ribas, Camats, Patuel i Mauret», a més d'una obra castellana no especificada i la sarsuela de Manuel M. Angelon *Setze jutges*, interpretada pels mateixos actors, juntament amb Vilalta, Cortés i Serra. I s'afegia: «Cal fer especial menció del treball de la senyoreta Maria Patuel, jove actriu ingènua que tot just comença, que va saber donar els corresponents caràcters als seus papers.» Cal creure que, en realitat, es refereix a l'Angelina Patuel (filla de Marià Patuel), que a partir d'aleshores actuarà en moltes altres obres. La sarsuela *Setze jutges* la representaran també a Caldes d'Estrac l'1 d'agost d'aquell 1915 (*ETC*, 14-VIII-1915) i, quasi al cap d'un any, novament a Mataró (*ETC*, 3-VI-1916) i a Argentona (*ETC*, 10-VI-1916).

L'abril de 1916 l'Agrupació escenificava *El pati blau* de Rusiñol i *Les carbasses de Monroig* de Pitarra, amb l'actuació de la «senyoreta Patuel» (*ETC*, 22-IV-1916). I entre finals d'abril i inicis de maig van representar el drama *Lo mas maleït*, del mataroní Salvador Llanas, amb les interpretacions dels «senyors Tomàs Ribas [hi diu Rivas per error] i Jaume Patuel» i amb la participació de «la senyoreta Angelina Patuel». Altres obres posades en escena, a més de l'esmentada *L'alegria del sol*, van ser *El Drac* de Pous i Pagès i *A ca la modista* d'Asmarats, a banda del monòleg *¿Si no fos la clau?* de Miquel Montells (*ETC*, 6-V-1916). Aquell mes de maig també van escenificar *Lo rector de Vallfogona* de Pitarra, de nou amb l'actuació de «la senyoreta Angelina Patuel» (*ETC*, 20-V-1916), la qual també intervindria en *Les joies de la Roser* de Pitarra (*ETC*, 1-VII-1916); aleshores, la direcció artística de l'Agrupació anava a càrrec de l'esmentat escriptor i actor Tomàs Ribas. Ja a l'octubre, van posar en escena *Mar i cel* de Guimerà i també la comèdia d'Alfons Marxuach *Viatge de boda*, en què va actuar «el senyor de Patuel, que promet molt» (*ETC*, 28-X-1916). Al novembre van representar *Lo lliri d'aigua* de Pitarra, de nou amb la participació d'Angelina Patuel (*ETC*, 11-XI-1916); i al desembre, el drama en vers *Jaume I, el conqueridor* dels mataronins Joan Busqué i Manel Mora (*ETC*, 9-XII-1916), i les obres còmiques *L'hipnotitzador* de Francesc Roqueta i *La meva senyora* d'Asmarats (*ETC*, 16-XII-1916).

A les acaballes de 1916, per les festes nadalenques, l'Agrupació va oferir diverses sessions «amb motiu de celebrar-se el primer any de l'estada en son nou local», i va recuperar *Lo mas maleït* de Salvador Llanas, a més de representar *La Perleta de Premià* de Geroni Soler, sota la direcció de Josep Gómez (*ETC*, 6-I-1917). Al gener de 1917 va posar en escena novament *Lo lliri d'aigua* de Pitarra i també la joguina de Lluís Millà *La capseta dels petons* (*ETC*, 13-I-1917), i posteriorment l'obra de Rusiñol *La Mare* (*ETC*, 27-I-1917). D'altra banda, a la crònica sobre l'Agrupació Foment de la Sardana d'*ETC* del 3-II-1917, s'hi llegia: «El quadre de l'actor Josep Goraeza [*sic*] posà en escena el passat diumenge *La Tosca* [de Victorien Sardou], en la qual no estigué gaire acertada la senyoreta Patual [*sic*], però també s'ha de tenir en compte que dita obra no és per una joveneta actriu com ella; no obstant sapigué fer-se aplaudir per sa bona voluntat. Els demés, com sempre, en son lloc.»

Al març de 1917 l'Agrupació posà en escena *Els segadors* de Frederic Soler (Pitarra), a més de representar-se, en benefici de l'actriu Mercè Guimó, el drama *El contramestre* de Pitarra i el monòleg *La viudeta* de Josep Martrus (*ETC*, 17-III-1917). I al darrer número de la revista *El Teatre Català* (24-III-1917), consta que l'Agrupació «repetí a instàncies dels senyors socis l'obra del malaguanyat autor Ramon Ramon i Vidales *L'impenitent*, mereixent, com l'altra vegada, molts aplaudiments».

L'Agrupació va continuar representant obres almenys fins a 1920. Al número del 2 de febrer de 1919 del setmanari de Canet de Mar *La Costa de Llevant*, per exemple, consta que va posar en escena al Circo Clavé de Mataró, en una funció organitzada per la Junta de Dames de Beneficència de Sant Josep, *El pati blau* de Rusiñol, amb l'actuació de «les senyoretes Angelina Patuel, Carme Baixés, Beneta Victòria, Roseta Saleta i els senyors Patuel, Garriga, Ayats i un estol de nois de la mateixa entitat», sota la direcció artística de Marià Patuel, que aleshores també era el president de l'Agrupació. Al diari barceloní *El Diluvio* del 7-X-1919, d'altra banda, s'anunciava la representació de les obres *Les ales de cera* de Manuel Folch i Torres i *Gente bien* de Rusiñol, «en las que tomará parte todo el elenco artístico de la compañía Patuel»; aquest és el primer i únic cop que hem trobat esmentada tal «companyia». Al gener de 1920, finalment, l'Agrupació va escenificar, al Centre i Patronat de Sant Isidre d'Argentona, l'obra *Com les òlives* (*sic*) de Pere Boquet de Recasens (*La Veu de Catalunya*, 19-I-1920).

De la importància social tant de l'Agrupació Foment de la Sardana com de la família Patuel en dóna mostra, d'una banda, la llarga crònica publicada al número del 30 d'agost de 1915 del diari barceloní *El Poble Català*, catalanista i d'esquerres, en què s'informa de l'excursió a Cabrera organitzada per l'Agrupació, que va aplegar més de dues-centes persones i va comptar amb una recepció per part de les autoritats cabrerenques (entre altres actes, hi van representar la ja esmentada sarsuela *Setze jutges*). D'altra banda, el 14 de juny de 1931, l'aleshores president de la Generalitat, Francesc Macià, va visitar Mataró, la qual cosa va motivar diversos actes, que es van cloure amb un banquet; a la taula presidencial, a més de Macià, Lluís Companys, Ventura Gassol i altres polítics i també personalitats mataronines, va seure-hi Angelina Patuel (*La Vanguardia*, 16-VI-1931).

LA CASA PATUEL

La gran activitat escènica a través de l'Agrupació Foment de la Sardana degué motivar que la família, al capdavant de la qual hi havia l'esmentat Marià Patuel Rossell (1880-1958), acumulés una gran quantitat de vestuari teatral. De manera que, a més de la perruqueria, van obrir una sastreria especialitzada en vestits per a obres de teatre, de la qual va tenir cura la muller de Marià Patuel, Joaquima Carreras Pons. Quan va morir el 1941, en va agafar el relleu la seva filla, l'Angelina Patuel.

El renom de la sastreria va córrer ben aviat i va traspassar els límits no ja de la ciutat sinó de la comarca, perquè a *La Veu de l'Empordà* del 18-IX-1926 s'anunciava la representació, al Teatre Principal de Figueres, del drama *Arthur de Ling* de Salvador Sabater i Oliver «amb vestuari d'època de la Casa Patuel». I tres mesos després, al setmanari d'Olot *La Tradició Catalana* del 24-XII-1926, s'informava d'uns nous Pastorets que havien de representar-se al Casal Marià olotí, en què els actors «lluiran uns riquíssims trajos i perruqueria de la Casa Patuel, de Mataró». La perruqueria, doncs, s'afegia als serveis que l'establiment oferia a les companyies teatrals.

Anunci dins l'obra de Lluís Millà *Lorito real* (1927)

Dins els llibres de teatre publicats per la Casa Patuel (dels quals parlarem més endavant), l'establiment hi era anunciat a tota plana amb la següent oferta de serveis (amb algunes variacions): «Perruques. Armeria. Trajos. Teatre i carnaval. Crepè. Màstic. Guixos de caracteritzar. Es lloguen trajos de soldats romans per a la processó de Setmana Santa, com també vestits, ales d'àngel i vestes de congregants. Nans per a la processó de Corpus.» Sembla clar que, a mitjan anys vint, la Casa Patuel ja havia esdevingut, per la varietat de la seva oferta —perruqueria, sastreria, utillatge o attrezzo i fins i tot capgrossos—, un establiment de referència per a tots els qui volguessin muntar o participar en qualsevol mena d'espectacle o de representació escènica.

Resulta ben il·lustratiu, en aquest sentit, el record que tenia de la botiga, abans de la Guerra Civil, l'argentoní Jaume Lladó i Font: «Al capdamunt, fent xamfrà amb el carrer d'Isern, hi havia en Patuel amb el seu establiment, on hi havia tota mena d'indumentària. Del *Tenorio* als *Pastorets*, passant per totes les obres d'en Pitarra, s'hi trobaven tots els guarniments que calien. Fins i tot a Figueres, d'algú que tenia l'armari ben guarnit, deien que tenia més roba que en Patuel. Així m'ho havia explicat en Fortunet, un notable figuerenc» (Lladó i Font 2005: 18). I Miquel Patuel ens ha explicat —en un missatge electrònic—, tot rememorant la botiga en la seva infantesa, que «per anar a dormir passàvem per entremig de maniquins, llances i trabucs... era divertit».

No resulta estrany de trobar l'establiment esmentat en les cròniques teatrals catalanes dels anys trenta en què s'indicava la procedència del vestuari o la perruqueria. En una de publicada a l'efímera revista barcelonina *Teatre Català* del 10-XII-1932, per exemple, es feia constar que en dues obres representades per la secció dramàtica de la Societat Iris de Mataró «el servei escènic anà a càrrec de l'acreditada casa Patuel». També apareixia esmentada en la informació sobre l'activitat d'aquesta secció dramàtica el mes anterior (5-XI-1932) i reapareixeria en una crònica posterior sobre les representacions teatrals de la companyia de la Unió de Cooperatives mataronina (17-XII-1932).

Es troben, igualment, referències a la perruqueria i la sastreria de la Casa Patuel en els programes de diverses obres escenificades entre 1933 i 1935 per les esmentades companyies de la Societat Iris i la Unió de Cooperatives, tant als respectius locals com als de la Societat Ateneu Popular i la Societat Ateneu Vilassanès (Lladó 1995: 95, 97, 99, 103, 111 i 113). I l'establiment va continuar proveint materials per a espectacles de fora de Mataró, com ara el vestuari de l'òpera infantil de Ricard Lamote de Grignon *La Flor*, representada el 6 de juny de 1935 al Teatre Municipal de Girona sota els auspicis dels Amics del Grup Escolar Ignasi Iglésias (*Diari de Girona*, 4-VI-1935).

Els serveis que oferia la casa Patuel, però, encara es van ampliar més. Sota la capçalera del número del 5 de novembre de 1927 del setmanari popular *L'Avi Muné*, publicat a Sant Feliu de Guíxols, consten tres punts de venda: un a Barcelona, un altre a Girona i un altre a Mataró, concretament la Casa Patuel. Aquest és el primer rastre que hem trobat del que seria la Llibreria Patuel, que compartia local amb la perruqueria i la sastreria. Un any i mig després, dins el llibre *L'escàndol* de Salvador Llanas, editat per les Edicions de la Casa Patuel el febrer de 1929, hi ha

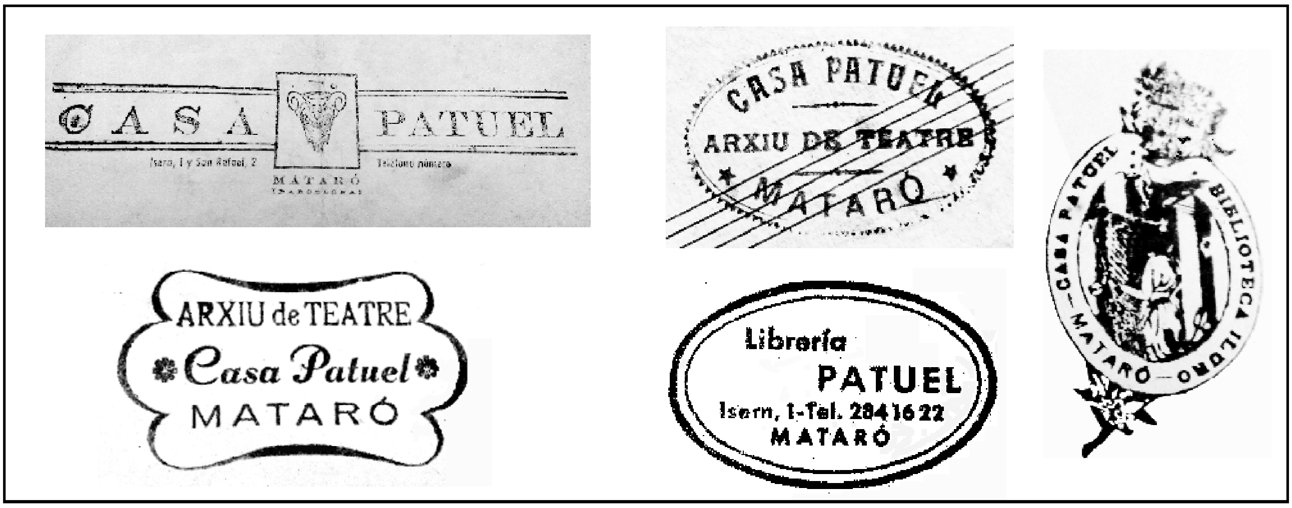

Diferents segells de la Casa Patuel abans i després de la Guerra Civil.

un anunci de l'establiment, a tota plana, on s'oferien: «Perruques, trajos de teatre, crepè, màstic, i guixos de caracteritzar». I a sota: «*Mètode de caracterització de teatre*. Utilíssim llibre per als aficionats, il·lustrat amb 22 làmines. Preu: 5 ptes.» La llibreria venia, doncs, per una banda, revistes, i per una altra, llibres relacionats amb el teatre, sobretot obres.

I encara cal parlar d'una altra faceta de la Casa Patuel: l'Arxiu de Teatre. Perquè, a banda de la venda de llibres, l'establiment va anar aplegant una gran quantitat d'obres teatrals, les quals llogava a les companyies que volien representar-les. Com que era car i difícil, sobretot en l'època d'escassesa de la postguerra, aconseguir diversos exemplars dels llibres, d'alguns se'n feien cabdals, això és, còpies mecanografiades de les intervencions de cada personatge per separat, la qual cosa permetia que cada actor tingués el text que li corresponia memoritzar. Aquestes còpies les havien fetes tant membres de la família com alguna de les oficiales de la perruqueria, segons el record de Miquel Patuel. Als llibres i als cabdals, d'altra banda, essent opuscles molt prims, els posaven unes cobertes de cartó dur relligat (o grapat) perquè no es fessin malbé, i al davant hi estampaven el segell de l'Arxiu de Teatre. Amb els anys, l'establiment va arribar a reunir uns 3.000 llibres de teatre en català i castellà datats entre mitjan segle XIX i mitjan segle XX. Aquesta immensa col·lecció actualment forma part de la biblioteca del Museu Arxiu de Santa Maria, gràcies a l'amable donació de la senyora Montserrat Vergés Verdaguer, vídua de Francesc Pérez Martínez.

LES EDICIONS DE LA CASA PATUEL

Potser no és casual que la primera notícia que hem trobat sobre la llibreria sigui de 1927 —com hem vist—, perquè va ser el gener d'aquell any que la Casa Patuel, amb Marià Patuel al capdavant, va engegar la seva activitat editorial amb la primera de les dues col·leccions de llibres de teatre que publicarà: la «Biblioteca "Iluro"».

En un text estampat a l'anvers de la coberta del primer volum (*Un home discret...* de Pau Fàcil), «L'Editor» s'adreçava «Als nostres llegidors» i expressava el designi de la col·lecció. D'una banda, i lligant amb l'esperit catalanista característic de la família Patuel, declarava el propòsit de fer una minsa contribució a «l'esplendorosa renaixença literària» de la Catalunya de l'època. I, d'altra banda, apuntava el «caràcter popular» de la col·lecció i la voluntat de ser una plataforma

Núm. 5 de la «Biblioteca "Iluro"»

editorial tant per als nous escriptors —«les noves valors»— com per a les obres «ja esgotades, i que pel seu mèrit o la seva popularitat s'han fet imprescindibles i tradicionals pel públic». Dins la Biblioteca, així, s'hi inclouran tant peces d'autors que fins llavors encara no havien publicat (i que, en alguns casos, no tornaran a fer-ho) com la reedició d'obres ja conegudes i publicades (raó per la qual apareixien amb la indicació de segona o, quan era el cas, tercera edició).

És al penúltim paràgraf on l'editor precisava la naturalesa de la «Biblioteca "Iluro"»: volia ser una col·lecció de teatre catòlic, i per aquest motiu editaria obres «sense dames». El teatre catòlic tenia a Catalunya una presència destacada entre els grups d'aficionats des d'almenys la darrera dècada del segle XIX. L'havien promogut revistes com *La Talía Catalana* (Barcelona, 1897-1899), que des del número del 20-II-1898 se subtitulava *Setmanari Regional y Literari dedicat al Foment de l'Escena Catòlica*, i també *Lo Teatro Católich. Senmanari catalá, dedicat exclusivament al foment de la escena catòlica* (Barcelona, 1899-1901). Totes dues havien publicat obres en forma de fulletó i la segona, a més, una col·lecció de peces: «Galeria dramàtica de *Lo Teatro Católich*» (a mitjan 1899 esdevinguda «Biblioteca Regional»). A principis de segle encara va publicar-se una altra

col·lecció de teatre catòlic vinculada amb una revista (en aquest cas humorística i de caràcter conservador): «Biblioteca de *La Barretina*», entre 1900 i 1902 o potser 1903 (Pinyol 2009).

El 1903 es va encetar una nova col·lecció de teatre catòlic a Barcelona: «Biblioteca "L'Escon"», que va anar editant obres poc o molt regularment fins al 1936 i que arribarà als 187 volums (més un d'aparegut el 1947). Josep Quera i Córdoba, l'editor de la Biblioteca, va publicar, a més, una revista: *L'Escon* (1906-1918), que també va incloure peces dramàtiques en forma de fulletó. I ja als anys vint, concretament el 1924, va aparèixer la també barcelonina «Biblioteca de "La Ibèrica". Secció de Teatre Catòlic Català», de la qual sols hem trobat constància de sis volums (un dels quals una adaptació de Molière).

És dins aquest context que el 1927 apareix la «Biblioteca "Iluro"», una nova col·lecció de teatre catòlic en català que té el valor afegit de ser feta no a Barcelona sinó en una ciutat com Mataró. Als llibres constava que la Biblioteca era «Editada per la Casa Patuel» i de la impressió se n'encarregaven les Arts Gràfiques de Santa Coloma de Farners. Fins que a mitjan 1929 apareixen les Edicions de la Casa Patuel i els volums passen a ser impresos per la Impremta Minerva de Mataró (tot i que la impressió només consta als darrers llibres d'aquesta nova «etapa», no als primers). Cal dir que, malgrat tractar-se d'una Biblioteca realitzada a Mataró, es va vetllar molt per la seva difusió, fins al punt que hem trobat notícia de volums acabats de publicar en revistes i diaris de diversos indrets de Catalunya, els quals feien constar el seu agraïment per haver-ne rebut algun exemplar: *L'Avi Muné* (Sant Feliu de Guíxols, ja esmentat), *Diari de Granollers*, *El Llamp* (Gandesa), *La Gralla* (Granollers), *Acció* (Vilafranca del Penedès), *La Veu de l'Empordà* (Figueres), *La Costa Brava* (Sant Feliu de Guíxols), *El Baix Penedès* (Vendrell), a més de *La Hormiga de Oro*, *Flama* i *La Vanguardia* (publicacions de Barcelona).

Tot i que diversos errors en la numeració dels volums i la manca de datació d'alguns llibres no permeten de precisar-ho, fins al 1935 (o potser el 1936) la «Biblioteca "Iluro"» va publicar 54 volums (que són més de 54 títols pels errors esmentats) i sembla que entre 1948 i 1950 van aparèixer els quatre darrers números de la col·lecció, que no duen any de publicació (la datació la fa el CCUC). La col·lecció s'havia encetat amb l'esmentada obra *Un home discret*... de Pau Fàcil —pseudònim que, segons *Els pseudònims usats a Catalunya* (1951) de Josep Rodergas, correspondria a Pau Anglada, autor d'obra única—, i es cloïa amb una obreta anònima de només sis pàgines: *Parlaments d'Els Reis d'Orient*.

En tant que obres de «teatre catòlic», com remarcava el text de presentació de la «Biblioteca "Iluro"», les obres es concebien «sense dames». Això no obstant, a partir de 1928 es publicaran també obres «per a noies soles», com ara *Les tres Maries o El nom no fa pas la cosa* de Càndida Pi i Domènech, que és l'única escriptora dins la nòmina d'autors de la col·lecció. La controvertida qüestió de la presència de les dones en l'escena catòlica va ser un dels temes tractats al debat sobre el teatre catòlic que es va desenvolupar al diari barceloní *El Matí* l'any 1930 (Malé 2012: 740-757).

Els autors que publicaran més obres a la «Biblioteca "Iluro"» seran: Francesc Gay (set volums) Vicenç Coma i Soley (cinc), Emili Graells i Castells (quatre), Tomàs Ribas i Julià (quatre) i Esteve Trullàs i Duran (quatre). Val la pena destacar, també, la publicació, en el núm. 44, d'una de les obres més representades arreu de Catalunya: *L'Estel de Natzaret* de Ramon Pàmies, de la qual es van arribar a fer dues edicions, l'última a la postguerra, amb un tiratge de 1.000 exemplars que es van exhaurir ràpidament, segons el record de Miquel Patuel.

La col·lecció també va incloure una peça de Salvador Llanas, *Carles de Viana* (1929), l'única obra no escrita originalment en català de la «Biblioteca "Iluro"», ja que era una traducció del *Carlos de Viana* que Llanas va publicar el 1889 (de fet, a la portada diu: «Adaptació catalana de J. G. M.»). Aquest dramaturg, poeta i periodista mataroní havia mort poc abans, el 1928. I el seu decés fou l'esca que impulsà la Casa Patuel a crear una altra col·lecció de llibres de teatre, sota la seva invocació: la «Biblioteca "Llanas"». El primer volum va sortir el febrer de 1929 amb una peça inèdita de Llanas: *L'escàndol*. L'objectiu de la col·lecció no era, però, publicar només les obres d'aquest autor: al text amb què es presentava la col·lecció al primer volum s'explicava que es pretenia de donar a conèixer textos «de dramaturgs de reconegudíssim prestigi, i d'autors d'indiscutible solvència; així com també obres inconegudes, que acreditin la valor creadora que batega en l'esperit de les noves promocions intel·lectuals de Catalunya».

La «Biblioteca "Llanas"» va arribar fins al número 31, per bé que hi ha tres volums més sense numeració. La seva publicació va ser força

irregular: sis volums el 1929, tres el 1932 i dos el 1934. Van seguir uns anys de silenci, fins que se'n va reprendre l'edició el 1950 amb el núm. 12; la resta de volums es van publicar entre aquest any i el 1958. Segons el record de Miquel Patuel, els llibres d'aquesta col·lecció es van vendre molt poc, en contrast amb els de la «Biblioteca "Iluro"», que van tenir més demanda.

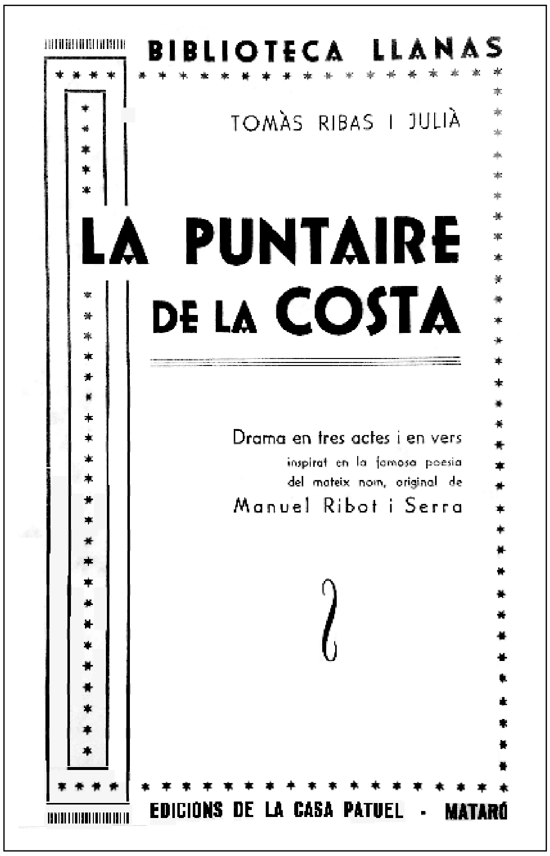

Núm. 14 de la «Biblioteca "Llanas"»

Un dels autors que va donar a llum més obres dins la nova col·lecció és també mataroní: Tomàs Ribas i Julià, que n'hi publicà tres (una de les quals va ser molt representada: *La Puntaire de la Costa*). També en tenen tres Josep M. Folch i Torres (amb èxits reeditats com ara *Els pastorets*) i Pere Mialet (però una en col·laboració amb J. Ferrer-Domingo: *Melodia discordant*). Hi publicaran un parell de títols autors força coneguts com Lluís Elias, Ambrosi Carrion, Vicenç Coma i Soley, Francesc d'Assís Picas, Josep M. Poblet i Jaume Villanova i Torreblanca (amb el seu èxit *Jo seré el seu gendre!)*.

Tots els llibres de la «Biblioteca "Llanas"» són originals catalans, excepte una traducció al núm. 8: *L'ovella del pobre* (1932) de Stefan Zweig, en versió d'Antoni Molinas. Aquesta obra de l'insigne autor austríac havia estat estrenada al Teatre Català Novetats la nit del 21 d'abril de 1931, sense gaire bona acollida per part del públic i la crítica (Soler 2011: 50-51). Hi ha una altra obra, justament el volum anterior de la col·lecció (núm. 7, també de 1932), que es presentava com una traducció: «*Un fill del poble (A son of the people)*. Drama en tres actes de James Hankok adaptat a l'escena catalana per August Barbosa». S'hi indicava que era una segona edició perquè l'obra ja havia estat publicada el 1927 a «La Escena Catalana». Tanmateix, no hem aconseguit de trobar cap mena de notícia ni de l'obra suposadament original ni del seu suposat autor en llengua anglesa.

EL CONCURS DE TEATRE CATÒLIC

L'organització de concursos d'obres teatrals era una pràctica habitual dins el teatre català de principis del segle XX, especialment en l'àmbit amateur. En van organitzar publicacions periòdiques com *Joventut Teatral* (1910), *Folletí Teatral* (1912) i *De tots colors* (1912), o institucions com l'Escola Catalana d'Art Dramàtic (1919 i 1922) i la Federació Catalana de Societats de Teatre Amateur (1932-1936), i també col·leccions com «El Nostre Teatre» (1935-1936), a banda del premi Ignasi Iglésias convocat per la Generalitat (1932-1937). De la majoria de les obres premiades en conservem exemplars a la Biblioteca del Museu Arxiu.

Dins l'àmbit del teatre catòlic, n'havia convocat un al tombant de segle el ja esmentat setmanari barceloní *Lo Teatro Católich* (1899-1901) (Pinyol 2009: 10-13). I també en va organitzar un el 1913 la revista *L'Escon*, igualment esmentada. El 1932 era l'Ateneu de Sant Lluís Gonçaga, de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), qui s'encarregava de convocar un «Concurs d'Obres Teatrals per Centres Catòlics». I aquell mateix any apareixia a Barcelona una nova col·lecció, «Biblioteca Popular de Teatre Catòlic», de l'Editorial Balmes, que va convocar un concurs teatral almenys durant tres anys (1932-1934). El 1933, d'altra banda, va ser una altra col·lecció la que va organitzar-ne un: la «Biblioteca Teatral de les Escoles Catòliques», creada el 1931 pel Foment de Pietat de Barcelona.

Serà durant el 1935 que la Casa Patuel es decidirà a organitzar el seu propi concurs de teatre catòlic, sota l'empara de la col·lecció «Biblioteca "Iluro"». La convocatòria va ser feta l'1 de juliol i va tenir força ressò. Un dels primers diaris a donar-ne notícia va ser, a Barcelona, *La Veu de Catalunya* (13-VII-1935): en una columna (p. 5),

sota el títol «Pro Teatre Catòlic», s'anunciava el «Concurs d'obres teatrals per a l'escena catòlica», convocat per la «Biblioteca "Iluro"», amb l'objectiu de «donar més impuls a l'escena catòlica catalana». Tot seguit se'n reproduïen les bases, al punt 7 de les quals s'indicava que «les obres han d'ésser morals, i no desdir del fi cultural d'aquest Concurs», i se n'especificaven els quatre premis: dos per a obres en tres actes, amb la diferenciació de peces per a homes i peces per a dones (premiades amb 250 pessetes, una quantitat considerable a l'època), i dos més per a obres en un o dos actes, amb la mateixa diferenciació (guardonades amb la col·lecció completa de la «Biblioteca "Iluro"»). S'anunciava, a més, la publicació de les obres premiades i també la de «les que en siguin mereixedores».

Passats uns mesos, al *Diari de Mataró* del 15 d'octubre d'aquell any es feia constar que s'havien rebut fins a 54 obres. I el veredicte, datat el 30 d'octubre de 1935, es publicava a *La Veu de Catalunya* el 2 de novembre (i al *Diari de Mataró* el dia 6). Els quatre premis ordinaris van ser concedits a: *Llegenda de Font-Romeu* de Pere Maurí Ribas i *La germana de l'amor formós* de Tomàs Ribas i Julià, per a les obres en tres actes per a homes i dones, respectivament; i *Sr. Governador! Sr. Ministre!* de Joaquim Puigbò Mayol i *Les dones de safareig* de J. N. Candaló, per a les d'un acte per a homes i dones; l'última va ser l'única que no es va publicar dins la «Biblioteca "Iluro"» (la de Puigbò hi va aparèixer amb el títol: *Un ministre sense cartera*). A més d'aquests premis, se'n van concedir tres més d'extraordinaris (amb 50 pessetes per a cada obra) i tres accèssits (que van rebre una col·lecció de la «Biblioteca "Llanas"»), a més de mencions honorífiques a vuit obres. El repartiment dels premis i una festa d'«homenatge a nostres autors catòlics» es van fer el 17 de novembre del 1935 al Teatre del Centre Social de Santa Madrona, a Barcelona, segons s'anunciava amb el veredicte.

Finalment, cal consignar que en dues publicacions catòliques, *Flama*, òrgan de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (17-I-1936), i *El Pensament Marià*, de Mataró (24-I-1936), s'anunciava l'estrena (per al dia 26 de gener) i la publicació dins la «Biblioteca "Iluro"» d'una altra obra suposadament premiada al concurs: *Pas als joves cristians* de Narcís Corbera. Tanmateix, aquesta peça no constava al veredicte reproduït als dos esmentats diaris ni va ser publicada (en cap col·lecció).

LA CASA PATUEL DURANT LA GUERRA I LA POSTGUERRA

No hem sabut trobar notícies de l'activitat de l'establiment durant la Guerra Civil. De fet, la perruqueria va deixar de sortir anunciada a la «Guia del Comerç, Indústria i professions de la Ciutat» del *Diari de Mataró* el juliol de 1934 (el darrer anunci aparegué al número del dia 5 d'aquell mes), la qual cosa no vol dir, però, que no continués funcionant. És possible que, arran de la seva vinculació amb el teatre catòlic, l'establiment optés per mantenir-se en un discret segon terme i deixés de publicar anuncis a la premsa. No hem pogut, però, documentar-ho.

La ciutat de Mataró va ser ocupada a finals de gener de 1939. Malgrat el trasbals, la vida va anar reprenent el seu curs i diverses botigues van tornar a anunciar-se dins el diari local, ja publicat sota el control de la Falange (Salicrú 1989: 96-101). Al número del 13 de febrer de 1939 del *Diario de Mataró*, sota una columna de «Noticias», s'hi troba un petit anunci de tot just dues ratlles: «—Librería y Papelería Casa Patuel, Isern, 1.» També s'han conservat testimonis de l'activitat de l'establiment en relació amb els escenaris aquell mateix 1939, com ara el programa de la representació a Arenys de Mar d'uns Pastorets titulats *El Nacimiento del Salvador*, a càrrec de la Juventud Seráfica de Nuestra Señora de la Misericordia, en què consta la perruqueria de la Casa Patuel (Espriu 2002: 52).

Progressivament, la botiga va anar ampliant el seu estoc tant de vestits com de llibres. Segons Miquel Patuel, el seu avi Marià va fer amistat amb els germans Peris de Barcelona, que gestionaven la mítica sastreria artística Hermanos Peris, i els va anar comprant vestits, a vegades provinents de la producció de pel·lícules que acabaven de ser rodades. Per un altre costat, Marià Patuel també va fer amistat amb l'escriptor Lluís Millà, que gestionava la històrica llibreria del carrer Sant Pau de Barcelona. És possible que fos sobretot a la Millà on va anar adquirint llibres per a l'Arxiu de Teatre de la Casa Patuel i també per a la llibreria, fins a arribar a aplegar centenars i centenars d'obres. Carles Maicas, en les seves memòries, recorda com al tombant dels anys cinquanta anava a l'establiment a comprar llibres i a fer tertúlia sobre teatre amb Marià Patuel i la seva filla Angelina, «en aquell espai ple d'estanteries amb paquets embolicats plens de cabdals [...], vestuari de totes les èpoques, perruqueria, barrets tant per a home com per a dona, així com les ampolletes de màstic amb un petit pinzell per poder enganxar

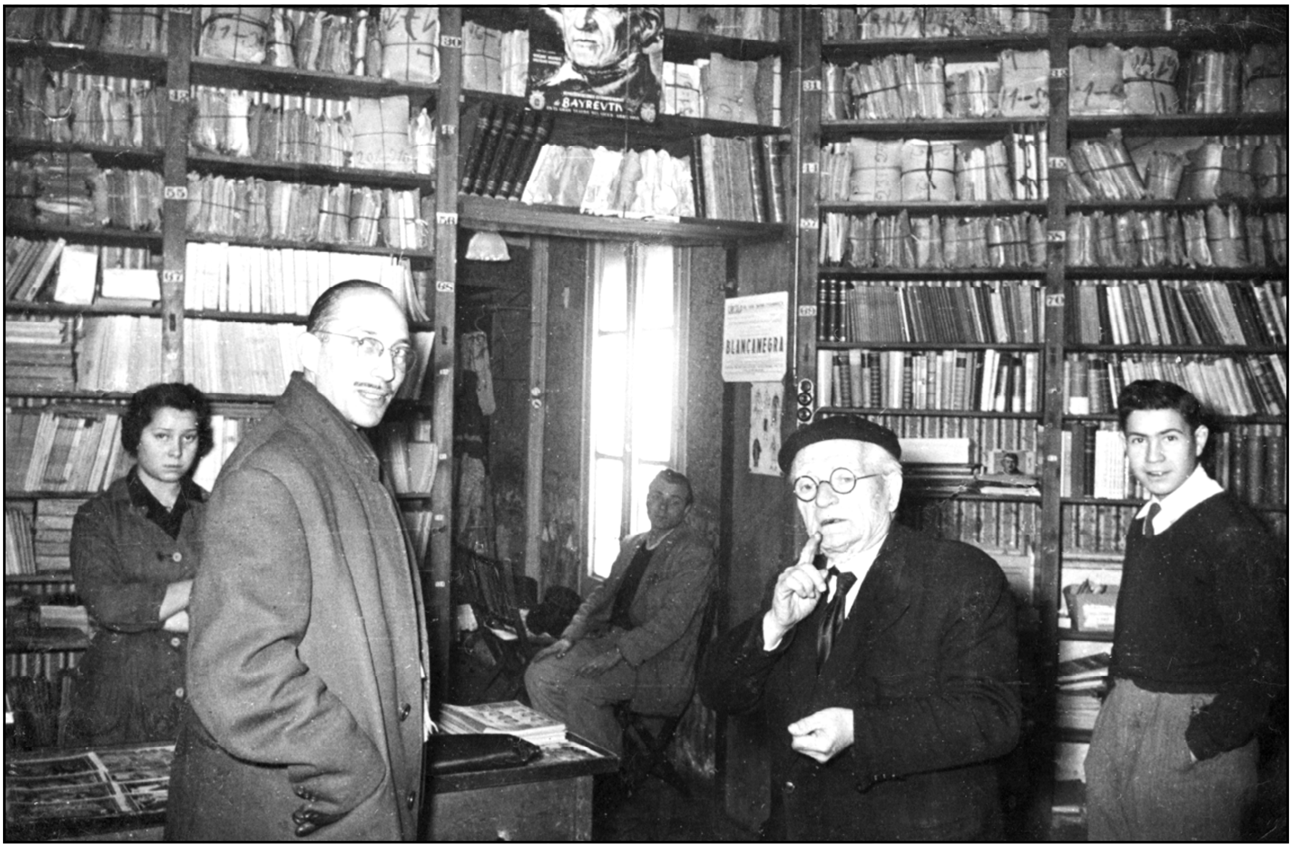

La Casa Patuel a la postguerra. D'esquerra a dreta: Maria Pérez Martínez (fillastra d'Angelina Patuel Carreras), Josep Reniu Calvet, Miquel Patuel Cardoner (assegut al fons), Marià Patuel Rossell i Francesc Pérez Martínez (fillastre d'Angelina Patuel Carreras).

els postissos, barbes, patilles, bigotis, i els més diversos i estranys objectes d'utillatge, espases, cuirasses, llances, vestits de soldats romans, etc.» (Maicas 2013: 35).

Des dels primers anys de la postguerra, l'establiment va anar proporcionant els seus serveis a diversos teatres i companyies tant de Mataró com d'altres indrets de Catalunya. A la capital del Maresme, per exemple, poc després d'acabar la guerra, la Sala Cabañes li va haver de llogar sis vestits de bruixa per als seus Pastorets, *L'Estel de Natzaret* de Ramon Pàmies (Clariana 2004: 38). Als anys quaranta també els col·legis mataronins de Valldemia i dels Salesians li van llogar vestuari i obres, segons els testimonis orals de Miquel Patuel i de Lluís Adan. I el novembre de 1946 el Teatro Educación y Descanso (nom que rebé aleshores el teatre Borràs, a l'Ateneu) va escenificar unes *Estampes Catalanes* del mataroní Josep Comas Vilaseca amb sastreria de la Casa Patuel. El mateix local tornaria a servir-se'n per representar *La pròpia sang* de Ramiro Viñas Morell (1-III-1947).

La Companyia Illa-Comas, d'altra banda, vinculada al Teatre de la Unió de Cooperadors, en va ser un client assidu almenys des de mitjan anys quaranta, com testimonien els programes de les seves obres (molts conservats al MASMM; vegeu també Maicas 2005: 15, 18 i 25): es va servir de la sastreria Patuel per representar *La Puntaire de la Costa* de Tomàs Ribas (21-XII-1947 i 6-III-1949) i *La dona verge* de Manuel Fontdevila (6-V-1948), i de la perruqueria i la sastreria per posar en escena *Maria Rosa* de Guimerà (23-I-1949), *El carro de l'alegria* de Víctor Mora i Marian Amat (15-V-1949) i *La heredera* de Ruth i Augustus Goetz (25-IV-1954). D'altra banda, la Secció Teatral del Foment Mataroní va requerir el servei de sastreria per a l'escenificació d'*El ferrer de tall* de Frederic Soler (Pitarra) i del sainet *Sistema Munyon* d'Asmarats (15-V-1949). I l'agrupació teatral del Casal Mutual-Cooperativista de La Alianza Mataronense va emprar la perruqueria i la sastreria de can Patuel per representar *Seny i amor, amo i senyor* d'Avel·lí Artís (20/21-XI-1954).

Entre els quaranta i els cinquanta, els joves de la Congregació Mariana, tot volent emular les representacions d'*El misteri de Nadal* de Francesc Gay que els grans feien al Foment, van posar en escena la seva pròpia versió d'aquests Pastorets al pati dels Lluïsos i van llogar una part del vestuari a la Casa Patuel (Pera 2005: 48). I ja als cinquanta, altres companyies de nois i noies van requerir els

seus serveis: la Sala Infantil Catequística - La Coma li llogarà el vestuari i també les obres i els cabdals per a les seves representacions, tant dels Pastorets de mossèn Gay com de peces com ara *El divino impaciente* de José M. Pemán el 1958 (Salicrú 2005: 38-39); i els joves de La Saleta, del Centre Catòlic, hi aniran a buscar les obres de la col·lecció «Galeria Salesiana» que hi representaven (Cusachs 2003: 25).

Fora de Mataró, tenim constància que va llogar-li vestits el grup de teatre del Centre Parroquial de Mollet del Vallès entre 1945 i 1951 (Farnés 2009: 77), i l'establiment va tenir cura del vestuari i la perruqueria de l'obra *El ferrer de tall* de Frederic Soler (Pitarra) posada en escena a Arenys de Mar pel Grup Artístic Montserrat el 27 de gener de 1952 (Espriu 2002: 70). Els serveis de la Casa Patuel consten igualment en representacions teatrals fetes a localitats del Berguedà entre 1949 i 1953 (Serra 2012). I també a la ciutat de Girona: concretament, va proveir de vestuari la representació, a finals de 1949 i al Centro Cultural, d'*El divino impaciente* de Pemán (*Los Sitios de Gerona*, 12-X-1949) i la de *L'hostal de la Glòria* de Sagarra feta el 20 de desembre de 1953 al Teatre Municipal (*Los Sitios de Gerona*, 29-VI-1969).

Resulta especialment remarcable la presència de la Casa Patuel en la vida teatral de les comarques gironines entre finals dels anys quaranta i principis dels setanta. A més de les funcions que hem reportat suara, l'establiment va proveir de vestuari l'escenificació d'*Els Savis de Vilatrista* de Rusiñol i Martínez Sierra feta per l'agrupació teatral del Centre Parroquial Catequístic de Sant Feliu de Guíxols l'octubre de 1957 (*Áncora*, 24-X-1957), i també la representació d'*El més petit de tots* de Josep M. Folch i Torres realitzada al Casal Parroquial d'Amer el març de 1960 (*Los Sitios de Gerona*, 25-III-1960). Va tenir cura de la perruqueria dels *Pastorets* de Folch i Torres posats en escena pel Casal Popular de Palafrugell almenys entre el gener de 1969 i el desembre de 1972 (*Los Sitios de Gerona*, 12-I-1969 i 24-XII-1972), i va proporcionar el vestuari de les representacions de *L'Estel de Natzaret* de Ramon Pàmies fetes pel Centre Excursionista Montclar de Sant Feliu de Guíxols a finals de 1973 (*Áncora*, 20-XII-1973). I cal destacar, finalment, que a partir dels anys cinquanta, la Processó de Verges li va llogar els vestits dels actors, fins que a mitjan anys 70 el seu Patronat decidí confeccionar-ne de propis. També els en va llogar el grup de teatre de l'Orfeó Vergelità (Roca 2007: 218).

No és sobrer de remarcar, per últim, un bon client de la Casa Patuel a la postguerra: l'escriptor i activista Esteve Albert. L'establiment va tenir cura del vestuari d'una de les seves primeres obres teatrals: *El caçador furtiu*, representada el 23 de novembre de 1952 per la secció teatral de l'aleshores Círculo del Casal Mutual Cooperatista (Unió de Cooperadors); l'obra, segons consta al programa, havia estat estrenada en una funció privada a la finca Can Rovira de Dosrius; i encara es tornaria a representar el 23 de gener de 1953 al Saló Montserrat d'Arenys de Mar.

També va proporcionar a Esteve Albert el vestuari de l'escenificació de *Solitud*, adaptació dramàtica de la novel·la homònima de Víctor Català feta per l'escriptor de Dosrius, que es va representar al teatre CAPSA de Barcelona el 8 de maig de 1954, sota la direcció de Ricard Salvat (Reniu 1998: 86). A finals de 1955, d'altra banda, Albert va organitzar el *Pessebre vivent d'Engordany* (Andorra), i, com ell mateix recordava, la Casa Patuel hi «va subministrar el barret de copa i la capa roja del diable que tants aplaudiments va suscitar i que va ésser l'únic vestuari llogat» (Reniu 1998: 92). L'establiment també li va proporcionar el vestuari i l'attrezzo per a la representació de la seva *Medea* al Velòdrom de Mataró el 3 de setembre de 1955 (Reniu 1998: 99).

Ja el 1968, la Casa Patuel es va encarregar d'una part del vestuari de *Nerta*, una adaptació escènica que va fer Albert del poema de Mistral (a partir de la traducció de Jacint Verdaguer), representada al Castell Fivaller de Teià el 13 d'octubre

Miquel Patuel Cardoner, Manuel Planas i Marià Patuel Rossell

d'aquell any amb motiu de la commemoració del centenari de la vinguda a Catalunya del poeta occità i el felibritge (segons consta al programa). Albert, finalment, havia projectat per al 1966 l'estrena d'una versió dramàtica de l'*Infern* de la *Divina Comèdia* de Dante, que hauria comptat amb la perruqueria de la Casa Patuel, però que finalment no es va poder dur a terme (Reniu 1998: 118-120).

Progressivament, i a mesura que es deixaven de fer obres que requerien vestuari d'època i començaven a representar-se sobretot peces ambientades en l'actualitat, l'establiment va perdre una de les seves principals raons de ser i va optar per especialitzar-se en la venda i lloguer de disfresses per a festes de tota mena. I així ha arribat fins al dia d'avui, com es pot comprovar encara anant a la cantonada del Torrent amb el carrer Isern o, més còmodament, consultant la pàgina web de l'actual Casa Patuel.

Jordi Malé

BIBLIOGRAFIA

Clariana 2004: Josep M. Clariana i Coll, «Teatre a la Sala Cabañes. De la postguerra als actes del cinquantenari (1939-1966)», *Fulls*, 80 (octubre 2004), pp. 26-40.

Cusachs 2003: Manuel Cusachs, «La Saleta, record nostàlgic», *El Punt* (ed. Maresme), 11-XI-2003, p. 25.

Cusachs 2006: Manuel Cusachs, «Mataró, ciutat pubilla», *Capgròs*, 13-I-2006. En línia (consulta: 28-III-2016): http://www.capgros.com/opinio/detall.asp?id=1263

Espriu 2002: Agustí Espriu, «El teatre d'Arenys de Mar a la postguerra (1939-1960)», *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, 9 (desembre 2002), pp. 46-79.

Farnés 2009: Josep M. Farnés, «*El teatre al Centre Parroquial de Mollet del Vallès (1945-1961)*, Glòria Arimon i Ventura», *Lauro*, 30 (2009), pp. 76-77.

Lladó 1995: Miquel Lladó, *L'afecció Teatral a Mataró fins a 1936*. Mataró: edició d'autor impresa per la Copisteria Castellà, 1995.

Lladó i Font 2005: Jaume Lladó i Font, «Un aniversari, tot fent memòria», *Fulls*, 83 (octubre 2005), pp. 17-30.

Maicas 2005: Carles Maicas i Vallès, «Un any de la historia del teatre a Mataró (1949)», *Fulls*, 82 (abril 2005), pp. 14-38.

Maicas 2013: Carles Maicas, *El teatre, tota una vida*. Madrid: Fundación AISGE, 2013.

Malé 2012: Jordi Malé, *Les idees literàries al període d'entreguerres. Antologia de textos*. Lleida: Càtedra Màrius Torres i Pagès editors, 2012.

Pera 2005: Albert Pera, «Poant molt a fons», *Fulls*, 81 (gener 2005), p. 48.

Pinyol 2009: Ramon Pinyol i Torrents, «El teatre catòlic català contemporani. Els orígens (1897-1908)», *Anuari Verdaguer*, 17 (2009), pp. 403-426.

Reniu 1998: Josep Reniu i Calvet, *Esteve Albert i Corp. Esbós biogràfic*. Dosrius: Ajuntament de Dosrius, 1998.

Roca 2007: Jordi Roca *et al.*, *Verges, la processó*. Tarragona: Arola, 2007.

Rodergas 1951: Josep Rodergas i Calmell, *Els pseudònims usats a Catalunya*. Barcelona: Ed. Millà, 1951.

Salicrú 1989: Manuel Salicrú i Puig, *Crònica del temps de guerra a Mataró (1936-1939)*. Mataró: Museu Arxiu de Santa Maria, 1989, pp. 96-101.

Salicrú 2005: Manuel Salicrú i Puig, «La Sala Infantil Catequística - La Coma», *Fulls*, 83 (octubre 2005), pp. 31-41.

Serra 2012: Rosa M. Serra i Reixach, «Un segle de teatre al Berguerdà». En línia (consulta: 23-III-2016): http://rosamariaserra.cat/unsegledeteatrebergueda.html

Soler 2011: Anna Soler Horta, «Bibliografia i història de la recepció de la narrativa en llengua alemanya a Catalunya (1894-1938)», *Anuari Trilcat*, 1 (2011), pp. 3-120. En línia (consulta: 20-IV-2016): http://trilcat.upf.edu/anuari-trilcat/anuari-trilcat-1-2011/.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Escenari de la Saleta. Representació dels Pastorets (c.1960). MASMM. Arxiu d'imatges.

Representació dels Pastorets a la Saleta (c.1960). Escena de la lluna. MASMM. Arxiu d'imatges.

Representació dels Pastorets a la Saleta (c.1960). Escena del temple. MASMM. Arxiu d'imatges.
Actuen: Guifré Tarragó, Lourdes Garcia, Ramon Julià i Jaume Sala.

Representació dels Pastorets a la Saleta (c.1960). Escena de la saca. MASMM. Arxiu d'imatges.
Actuen: Ramon Julià i Jaume Sala.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró

CULTURA MATARÓ

Amb el suport de:

FUNDACIÓ ILURO
MATARÓ

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana